

розслідувальна журналістика

посібник для журналістів з
активною громадянською позицією

розслідувальна журналістика

посібник для журналістів з
активною громадянською позицією

Луганськ, 2013

Правозахисний центр «Поступ»

КПосібник, який ви тримаєте в руках, є результатом співпраці українських медійників та правозахисників у рамках Всеукраїнської освітньої програми «Розуміємо права людини». Ця публікація продовжує серію «посібників для журналістів з активною громадянською позицією», започатковану в 2011 році, і присвячена активним діям журналістів з утвердження цінностей та захисту прав людини. Публікація складається з двох брошур - «Адвокаційна журналістика: світовий та український досвід» та «Розслідувальна журналістика».

Зміст

Передмова	4
Журналістські розслідування та захист прав людини	7
Що таке журналістське розслідування	15
Схема проведення журналістського розслідування	19
Джерела інформації та робота з ними	27
Захист джерел	36
Систематизація інформації	38
Написання та редагування	41
Юридична експертиза	43
Етика у розслідуванні та безпека журналіста	45
Юридичне регулювання діяльності журналістів-розслідувачів	50
Список літератури	53
Додаток. Приклади журналістських розслідувань	54

Передмова

Писати про (не)дотримання прав людини легко. Передовсім тому, що ця тема стосується майже кожного і кожної: з-поміж більшості населення України майже будь-хто може уявити себе на місці того бідосі, хто опинився “не в тому місці й не у той час”, і став жертвою корупції, погроз, недоступу до правосуддя, або і просто катувань. Тож матеріали про права людини в Україні зачіпають усіх – незалежно від політичних поглядів, географічного розташування, мови спілкування чи розуміння самого поняття “права людини”.

Писати про (не)дотримання прав людини – важко. Передовсім тому, що часто доводиться “розкопувати” подробиці якоїсь індивідуальної справи, або й трагедії, намагаючись пояснити збайдужілій, в цілому, аудиторії, чому цей окремих випадок є проявом загальної закономірності; чому на такі випадки треба звертати увагу; чому викриття і успішний захист у таких окремих випадках може прислужитися інтересам усієї громади. Ну і, звичайно, тому, що це – складна, кропітка і, часто, небезпечна робота. Адже у кожному випадку порушення прав є порушник, і більшість порушників геть не зацікавлені у тому, аби інформація про їх дії вийшла назовні.

Саме це робить журналістські розслідування найкращим, а подекуди – і єдиним жанром, яким журналістика може прислужитися як обороні окремої особи, так і захистові суспільних інтересів у тому, що стосується захисту прав і свобод. І саме тому цей посібник висвітлює оцю найвдалішу точку перетину двох площин: правозахисту і журналістики.

Журналісти зазвичай не читають призначені їм посібники. Ну, чи майже не читають. Передовсім, це не той жанр: посібники читають ті, хто не знає, як щось робити, і готові собі (а можливо, й іншим) у цьому зізнатися. Більшості журналістів у нас це природне, здавалося б, відчуття протипоказано: без внутрішньої впевненості важко і знайти роботу, і зробити безпроблемний матеріал. По-друге, текстова форма подання часто виявляється чужою і для фахівців електронних, і друкованих медій. По-третє: ну в кого зараз, скажіть, є час на читання посібників?

Водночас, дуже хотілося би сподіватися, що саме це видання бодай у чомусь стане винятком. По-перше, посібник присвячено не просто такій специфічній темі, як журналістські розслідування – а ролі

журналістики у захисті громадських інтересів. Це – взагалі звір, подібний до єдинорога: в українському медіа-середовищі про нього всі чули, дехто бачив, а от взяти його за рога вдалося дуже мало кому – хоча багатьом і хотілося б. Тож і набиратися досвіду в цій сфері, навіть шляхом читання посібника, - гідний крок. По-друге, матеріал у ньому викладено не простирадлами тексту, а із використанням наочних схем і великої кількості прямої мови практикуючих колег. Це полегшує і сприйняття, і використання викладеного на практиці. Ну і по-третє: люди, в яких немає часу на ознайомлення зі змістом видання, тим більше не зможуть працювати у тому напрямку, що у ньому змальований.

Останнім часом мені довелося чути, а подекуди – і повторювати кілька відомих цитат, які стосуються теми цього збірника. Перша: “Журналістика – це те, що хтось не хоче бачити надрукованим; усе решта – піар”. Часто її, через категоричність та гостроту, априорно списують Джорджеві Орвеллу – однак автором її є, схоже, геній американської “жовтої журналістики” Вільям Рендолф Гьорст. Для таблоїдів, звичайно, таке твердження набирає зовсім іншого сенсу, аніж для журналістики, зорієнтованої передовсім на свою громадянську відповідальність. Однак саме це мотто найкращим чином пасує до жанру журналістських розслідувань. Саме через це даний жанр може бути небезпечним для тих, хто у ньому працює – і загрози можуть приходити не лише із фізичного, а і, передовсім, з юридичного боку. Про те, які правові несподіванки можуть чекати на журналістів, які працюють у цій непростій сфері, і як до них приготуватися – цей посібник.

Як було сказано, порушники прав і свобод найменше зацікавлені у публічності. Саме тому їх дії, часто обумовлені становищем, яке вони посідають, чи ресурсами, якими вони володіють, розкрити і викласти нелегко. Але і саме через здатність викривати зловживання тих, хто має владу і ресурси, журналістику дотепер іноді називають “сторожовим псом демократії”. Як захищати інтереси тих, хто більш уразливий до дій формальних чи фактичних владоможців, коли їхні права порушені – про це даний посібник.

Відображення правозахисту в журналістиці – справа, корисна передовсім не журналістам, і не правозахисникам, а всій аудиторії, всьому суспільству. Дотепер про переважну більшість подій, які стаються у країні чи за її межами, ми дізнаємося не з власного досвіду, - а через повідомлення інших, і передовсім – засобів

масової інформації. Без розкриття процесів, які відбуваються довкола, наше уявлення про світ довкола було би хибним і, потенційно, небезпечним. Знаючи про системність тих чи інших порушень, ми дізнаємося про “зони ризику” в нашому суспільстві, але і також – про те, куди треба докласти зусиль, аби жити у ньому стало безпечніше і вільніше. Однак така поінформованість потребує самовідданої і кваліфікованої роботи журналістів, які провадитимуть дослідження тем, найчастіше – неприємних, часто – складних, і нерідко – небезпечних. Ми маємо завдячувати журналістським розслідуванням на правозахисну тематику кращим і повнішим, нехай і дискомфортнішим, розумінням реальності, яка нас оточує.

Звичайно, коли вище йшлося про “журналістів” і “журналістські розслідування” - мовилося не лише про співробітників загальноновизначених ЗМІ, телеканалів, радіостанцій, газет із великим накладом, або ж інформаційних сайтів з високим рейтингом відвідувань. Громадська журналістика, блогінг, соціальні мережі – усі ці джерела інформації для багатьох стали повноцінними ЗМІ, надаючи не менше інформації, часто і більш різноманітної, ніж “більш звичні” ЗМІ. Однак залишаються базові принципи професії, які відрізняють журналістику від реклами і від пропаганди. У часи політичного протистояння ми, подекуди, бачимо спокусу пожертвувати безсторонністю чи висвітленням різних точок зору на користь власних (звичайно, абсолютно обґрунтованих і незаперечних) політичних симпатій чи антипатій. У цей момент найнебезпечніше – забути, де пролягає межа між громадянською позицією і перетворенням журналістики на синонім пропаганди. І це – ще один аргумент на користь даного посібника: у ньому йдеться про журналістську діяльність, яка, утримуючи у фокусі громадський інтерес і права людини, залишається собою, не перетворюючись на зовсім інше ремесло, яке не висвітлює й інформує – а викривлює і маніпулює. І в цьому його незаперечна цінність.

Мені особисто хочеться подякувати усім, хто долучився до створення цього видання – і побажати цікавого читання тим, хто візьме його до рук. А головне – корисного. Усім нам.

*Максим Буткевич,
Проект «Без кордонів» Центру «Соціальна дія»*

Журналістські розслідування та захист прав людини

Оскільки головне покликання журналіста – служити суспільству, вони завжди були на передовій захисту прав як всієї громади, так і окремих громадян. Мабуть кожен, хто працював у газеті чи телерадіокомпанії, пам'ятає десятки звернень: то війну з комунальними службами якогось конкретного будинку, то скарги на вибіркове правосуддя, історії про медичні помилки або тихе закриття резонансних ДПТ. Практично щоразу, коли влада виявляється неспроможна захистити своїх громадян, вони звертаються до медіа, в надії, що публіситі допоможе зрушити з мертвої точки державну машину, аби вона ефективно виконала свої функції.

Подекуди журналісти виходять за межі своєї професії і стають волонтерами-правозахисниками. Цікавим є приклад російських колег: Інститут розвитку преси-Сибір запустив правозахисну соціальну мережу «Так, так, так» - <http://taktaktak.org>, де кожен користувач може запостити опис своєї проблеми та задати запитання, а юристи проекту прокоментують проблему, розкажуть, як можна її вирішити. Крім того, мережа «Так, так, так» ініціювала проект «Громадського розслідування» - всебічного та детального дослідження маловивчених та недоступних для широкої громадськості тем, які є суспільно значимими. Ініціювати тему та вести розслідування може будь-який зареєстрований користувач, залучаючи до неї користувачів та експертів, які можуть бути корисними для роботи над нею. Усі етапи розслідування проводяться в закритому режимі, тобто питання, версії, дискусії та інші матеріали в рамках кожного розслідування доступні лише його учасникам. Ці громадські розслідування є своєрідним симбіозом журналістського розслідування та адвокаційної кампанії, адже залучають громадськість не лише на етапі ініціювання теми, а й до роботи над нею.

Рекомендации по проведению расследования

Что такое Общественное расследование?

Общественное расследование — это всестороннее и подробное исследование мало изученной и недоступной для широкой общественности по необъективным причинам проблемы, которая представляет Общественный интерес.

Что такое Общественный интерес?

Исчерпывающего определения общественного интереса не существует. Но, применительно к массовым коммуникациям, общественный интерес предполагает:

- раскрытие и предотвращение преступлений
- раскрытие антиобщественного поведения
- раскрытие коррупции и несправедливости
- раскрытие существенной некомпетентности и халатности
- защита здоровья и безопасность людей
- защита граждан от введения в заблуждение заявлениям, действием (или бездействием) отдельного лица или организации
- раскрытие информации, которая дает возможность людям принимать более информированное решение по общественно важным вопросам

Как выбрать тему для Общественного расследования?

Темой Общественного Расследования может быть любое, представляющее Общественный интерес событие, тенденция или явление. Тему для расследования вы выбираете сами.

Кто может вести расследование?

Любой зарегистрированный пользователь (Участник сети), имеющий интерес и возможность, может начать новое расследование или присоединиться к уже идущему. Пользователь, объявивший расследование, получает статус Ведущего расследования.

Права ведущего расследования

Статус Ведущего позволяет приглашать в команду тех людей и специалистов, которые могут принести пользу расследованию. Это не исключает вероятности, что к вашей команде захотят присоединиться люди вам незнакомые, например, из других регионов. Если вы, как Ведущий, не возражаете против их участия, то принимайте их в команду. Кроме того, Ведущий имеет право исключить любого участника на любом этапе расследования. Если вы, как Ведущий, не можете сразу принять решение по поводу приема нового участника, внимательно изучите его профиль на ТТТ (если он есть), а, в случае необходимости, свяжитесь с пользователем по электронной почте, чтобы уточнить его мотивацию. Чтобы узнать адрес электронной почты пользователя, свяжитесь с модератором сайта. [Одна из главных функций Ведущего – обеспечивать позитивное развитие расследования](#)

Без санкции Ведущего расследование нельзя перевести в стадию обсуждения Версий, написания Общественного вердикта и т.д. Поэтому, прежде чем переводить расследование на следующий уровень, Ведущий должен убедиться, что на предыдущем этапе все сделано.

Кто имеет доступ к материалам расследования?

Все этапы расследования проводятся в закрытом режиме. Это означает, что все вопросы, версии, дискуссии и другие материалы в рамках Расследования доступны только его участникам. Это необходимо для того, чтобы избежать распространения непроверенной информации и материалов.

Однако может возникнуть необходимость привлечь внимание общества к самому факту проведения расследования. Это можно сделать, например, рассказывая о ходе расследования в блоге [ТТТ](#) (распространяя затем эту публикацию в других социальных сетях и СМИ). Это может повысить значимость вашей работы, привлечь к ней новых людей – экспертов, журналистов. В этом случае нужно организовать систему вопросов, но ярых «информационных утечек», рассказывая не о рутинной работе вроде получения-отправки запросов, а, например, о предмете этих запросов и ответов или особенностях переписки с чиновниками. В то же время реакции на эти «утечки» могут подсказать новые (и даже неожиданные) нюансы вашего расследования. Так или иначе, о чем рассказать читателям блога – решать вам. Однако всегда нужно согласовывать в команде подобные «утечки», чтобы не выдать в публичное пространство непроверенную информацию и не спровоцировать общество на какие-либо неадекватные действия.

Окончательное решение о выводе информации из закрытого режима должен принимать Ведущий расследования.

Я прочитал инструкцию и готов начать расследование

В українській практиці подібної мережі поки немає, однак є приклади успішних адвокаційних кампаній, ініційованих і втілених саме журналістами.

Ось лише кілька прикладів:

Закон, що гарантує право знати

Одним з найяскравіших прикладів журналістської адвокації стало лобювання та й зрештою прийняття закону «Про інформацію». Ця адвокаційна кампанія не була типовою й гучною, адже ні мітингів, ні показових акцій у ній не було, були лише настирливі переговори та переконлива аргументація, і ще, мабуть, трохи везіння.

Закон «Про доступ до публічної інформації» не можна вважати перемогою виключно медіа спільноти. Він спростив журналістам щоденну роботу - не лише суттєво скоротив час, протягом якого органи влади повинні відповідати на запити публічної інформації, а й визначив, яка інформація є публічною, а отже – відкритою. Та головне, він забезпечив право громади знати, як уповноважені ними особи здійснюють управління містом, областю, країною, як і на що використовуються бюджетні кошти. На жаль, ми не можемо сказати, що цей закон виконується на 100 відсотків ефективно, однак навіть його прийняття – це велике досягнення. Нині ж журналісти та усі громадяни у взаємодії з органами влади у рамках цього закону зможуть відшліфувати його та напрацювати необхідні механізми його виконання.

Законопроект було розроблено комітетом ВР з питань свободи слова та інформації ще за часів прем'єрства Юлії Тимошенка, тоді ж він і був проголосований у першому читанні. На цьому робота з прийняття закону зупинилася й відновилася лише через тиск журналістської спільноти. Мустафа Найєм, Наталія Лігачова, Сергій Лещенко, Андрій Куликов, Валентина Сьюмар, Роман Головенко та Єгор Соболев ініціювали перемовини з представниками парламентської більшості щодо необхідності прийняття цього закону. За результатами перемовини було сформовано робочу групу на чолі з Андрієм Шевченком та Оленою Бондаренко, яка допрацювала законопроект. 13 січня 2011 року Закон про доступ до публічної інформації був проголосований у парламенті, і з травня 2011 року вступив у силу.

Закон про наклеп

Успішною була журналістська кампанія щодо закону про наклеп та дифамацію. Законопроект, внесений до парламенту нардепом Журавським, передбачав кримінальну відповідальність за поширення неправдивої інформації. Журналісти цілком обґрунтовано побоювалися, що цей закон стане інструментом зведенням рахунків з неугодами журналістами, які мають сміливість проводити розслідування та говорити правду. З огляду на відсутність справедливого правосуддя, визнати будь-які відомості «завідомо неправдивими» - справа техніки та грошей. Відповідно, журналіст (чи інша особа, яка мала необережність висловити неугоду інформацію) ризикує опинитися а ґратами на три-пять років.

Зрозуміло, що такий наступ на медіа не міг не викликати спротиву. Більшість провідних медіа-організацій - "Українська правда", Корреспондент.net, "Інтерфакс-Україна", "УНІАН", "ЛігаБізнесІнформ", "Українські новини", "Комсомольська правда в Україні", "День", "Сьогодні.ua", телеканали ТВі та 5 канал, "Телекритика", "Левый берег", "Дзеркало тижня", "Цензор.net", "Остров", "Главком" – підтримали акцію, спрямовану проти цього закону. Журнали та газети вийшли з пустими першими сторінками на знак того, що змушені будуть мовчати, якщо цей закон буде прийнято. Журналістські протести відбувалися під стінами парламенту та у самій Верховній раді – журналісти, які працюють у ложі преси, розтягнули у залі транспарант «Ні – закону про наклеп».

STAND UP FOR YOUR RIGHT TO KNOW.
SAY NO TO THE LIBEL LAW

Contacts of 244 deputies, who voted in the first reading to criminalize libel.
Call their office or write them an email to ask why they did it.

IN ENGLISH | РУССКОМ | Register | Mobile version | Subscription | RSS Archive

KyivPost | Why advertise in KyivPost? | **KyivPost 2012 EMPLOYMENT FAIR** 22nd September 10^{am} - 17th

Корреспондент

www.korrespondent.net

№ 48 (60) 2013 22.11.2013

Мы вышли с пустой обложкой,
потому что нас пытаются заткнуть,
а у вас отбирают право знать правду
См. стр. 18

11

Зрештою, через громадські протести закон був відкликаний, однак ані сам автор закону, ані інші депутати не приховували намірів повернутися до розгляду цього закону пізніше, що власне і сталося нині. Тож медіа спільноті ще доведеться боротися за свої права.

Київрада – для всіх

Кампанія за забезпечення відкритості Київської міської ради розпочалася два роки тому. Каталізатором стало те, що редактора

HELSINKI HUMAN RIGHTS FOUNDATION
РОЗУМІЄМО
ПРАВА ЛЮДИНИ
www.edu.helsinki.org.ua

поступ

АДВОКАЦІЙНА ТА РОЗСЛІДУВАЛЬНА ЖУРНАЛІСТИКА
посібник для журналістів з активної громадянської позицією

бюро журналістських розслідувань Єгора Соболева не акредитували на засідання Київради та відповідно не пустили на засідання (бюро «Свідомо» багато писало про те, як народні обранці роздають землю київської громади). Таке обмеження прав є незаконним, тому Єгор та інші журналісти й правозахисники вирішили добитися вільного доступу до Київради не лише для журналістів, а й для усіх киян.

Відновити порушені права журналісту вдалося через суд. Тоді ж було змінено правила акредитації журналістів на засідання депутатів – аби відвідати сесію достатньо було лише пред'явити журналістське посвідчення.

Проте, задовольнити вимогу вільного доступу до міської ради не вдавалося довго - міська влада місцями ігнорувала запити активістів щодо відкритості ради. Зрештою активісти, частина яких була тією ініціативною журналістською групою, вдалися до радикального та революційного кроку - штурму будівлі. 7 лютого 2013 року близько сотні активістів силою увійшли до колонної зали Київради та вимагали зустрічі з міським головою. Після штурму активісти повернулися у правове поле та у кілька етапів домовилися із депутатами міської ради про нові правила доступу до будівлі на вул. Хрещатик, 36: відтепер будь-який киянин за наявності паспорту та столичної прописки може увійти до Київради. Заборонено проносити з собою зброю та алкогольні напої.

Такий приклад революційного відстоювання прав громади є винятком, а не правилом – журналісти, які висвітлюють порушення законів та прав людини, звикли дотримуватися законів, професійних стандартів та етики і працювати у звичному для себе медіа-полі. Та й без революційних виступів журналістам-розслідувачам вдається добиватися суттєвих результатів. Так, внаслідок публікацій центру журналістських розслідувань «Наші гроші», було визнано недійсними більше 30 тендерів, проведених з порушеннями законодавства, що врятувало чималі суми з державного бюджету. Після публікації розслідування Лариси Артеменко (газета «Кременчуцький телеграф», м. Кременчук, Полтавська область) про кришування міліцією наркобізнесу зі скандалом було звільнено начальника Кременчуцького ВБНОУ. Цикл розслідувань Валентини Самар для «Дзеркала тижня» про незаконну приватизацію (читай – розкрадання) кримських

санаторіїв після тривалої мовчанки влади нарешті призвів до прокурорських перевірок з метою повернути санаторіям незаконно відчужене майно. А хвиля розслідувань, що прокотилася регіонами країни після публікації Максима Біроваша щодо незаконних платежів, які стягують за виготовлення закордонних паспортів українцям, та наполегливість мешканця Запоріжжя Руслана Жирова призвели до того, що через рішення суду держава таки визнала – паспорт коштує лише 170 гривень держмита, решта платежів – зайві.

Звісно, реакція влади на журналістські розслідування, навіть найгучніші, в Україні швидше спрямована на замовчування та приховування проблеми, аніж на її вирішення. Візьмомо до прикладу хоча б багатостраждальне Межигір'я – президентську резиденцію, де на державній землі й частково за державний кошт Віктор Янукович будує свій персональний рай. Гучних розслідувань щодо схеми приватизації землі та витрачання мільйонів гривень з держбюджету на ремонт «альтанки» у резиденції було багато, однак жодних перевірок прокуратури чи Рахункової палати так і не відбулося. Та й Президент про Межигір'я воліє мовчати. Інтерес преси призвів лише до того, що регулярно за позовом селищної ради с. Нові Петрівці суд забороняє проведення будь-яких акцій протесту біля президентської резиденції.

Та навіть і за відсутності моментальної реакції влади, журналістські розслідування залишаються дієвим інструментом захисту прав громади. Щороку публікується все більше розслідувальних матеріалів, все більше журналістів починає працювати у цьому жанрі, та все більших результатів вдається добитися. Тому, попри скепсис та розчарування через погіршення ситуації із свободою слова, слід залишатися терплячими, наполегливими та якісно виконувати свою роботу.

Досвідчені журналісти говорять: яку б проблему ми не розслідували, ми завжди говоримо про гроші. І справді, зазвичай у центрі розслідування – гроші: чи це розслідування зловживань під час тендерів для державних закупівель, чи викриття корумпованих чиновників, чи виявлення випадків незаконного заволодіння матеріальними благами. Однак, ми також можемо сказати, що у центрі кожного журналістського розслідування є порушення прав людини. Іноді це очевидно, як от у розслідуванні смерті київського

студента Ігоря Індила, котрий був затриманий у нетверезому стані та менш ніж за добу помер у відділку міліції при загадкових обставинах. Або у розслідуванні Лариси Артеменко про те, як міліція використовує підставних понятих у справах про торгівлю наркотиками, фабрикуючи таким чином кримінальні справи. Проте навіть розслідування корупції чи недбалості представників влади також по своїй суті розповідають про порушення прав людини. Скажімо, матеріал тієї ж Лариси Артеменко про незаконну приватизацію протитуберкульозних санаторіїв не лише про мільйони, які втратив державний бюджет, а й про те, що тисячам хворих на туберкульоз дорослих та дітей ніде лікуватися.

Давайте подивимося, що ж таке журналістське розслідування, як воно вибудовується, якими методами послуговується і де цьому вчать.

У наступних розділах ми розглянемо, що відрізняє розслідування від інших матеріалів, що таке суспільний інтерес, яким є алгоритм дій при плануванні та проведенні розслідування. Окремі розділи присвячені роботі з джерелами та їх захисту, систематизації інформації та етичним стандартам розслідувача.

Що таке журналістське розслідування

«Новини - це те, чого дехто не хоче, аби воно було опубліковане. Все інше – реклама», - іронізував відомий американський видавець Уїльям Херст. Його визначення чітко окреслює те, що в журналістиці цінується найбільше – викриття. Це – найвищий рівень майстерності журналіста, «вищий пілотаж» професії.

Англійський дослідник Девід Спарк вважає, що загалом журналістика поділяється на три рівні:

- Загальний рівень. Відповіді на питання: Що? Де? Коли? Репортер просто повідомляє про певний факт чи подію та передає слова, які там звучали.
- Спеціалізований рівень. Відповіді на питання: Як? Журналіст намагається пояснити чи інтерпретувати подію або чиїсь вислови.
- Розслідувальний рівень. Журналіст прагне отримати свідчення того, про що говорить. Відповідає на питання: Чому? І до чого це призведе?

Термін «журналістське розслідування, застосовується для визначення як методу роботи, так і окремого журналістського жанру. Разом з тим, єдиного та загальноприйнятого визначення журналістського розслідування не існує.

Деякі журналісти розглядають розслідування як метод збору інформації, заснований на роботі з численними джерелами, ретельному їх аналізі, порівнянні, пошуку протиріч та прихованої інформації з метою оприлюднення відомостей, які становлять суспільний інтерес.

Дехто дотримується точки зору, що розслідувальна журналістика є ґрунтовним та викривальним висвітленням в інтересах суспільства. Є такі, хто взагалі називає концепцію розслідувальної журналістики міфом – мовляв, це і є справжня професійна журналістика, якою вона мала б бути. Існує також думка, що журналістське розслідування – це виключно матеріали про кримінал, корупцію, зловживання владою та судові засідання.

Проте більшість медівників визначають журналістське

розслідування як вид журналістики, результатом якої є матеріал, який відповідає трьом характеристикам:

- Ґрунтується на власній оригінальній роботі журналіста, а не інших людей;
- Оприлюднює факти, які намагаються приховати від громадськості, і які свідчать про порушення її прав.
- Вказує на проблеми суспільства, розглядає системні проблеми, не обмежується одним випадком.

Кожна з цих трьох характеристик є обов'язковою для розслідування, адже якщо матеріал викриває незаконні дії, наприклад, корупцію, але ґрунтується на словах інших розслідувачів (правоохоронних органів), то він не є розслідуванням. Так само не належить до цього жанру матеріал, в якому автор робить власні нові для громадськості висновки з приводу вивчених ним суспільних проблем, якщо немає осіб чи організації, котрі воліли б приховати цю інформацію. У цьому випадку йдеться скоріше про журналістське дослідження: наприклад, «Чоловіки України гладшають» (коли автор на основі аналізу документів та спілкування з фахівцями прийшов до висновку, що середня вага чоловіків-українців нині на 20 відсотків більша, аніж 5-10 років тому).

Не є розслідуванням і матеріал, який не має суспільного інтересу, навіть коли він відповідає двом іншим критеріям. Скажімо, матеріал про азартного пенсіонера, котрий регулярно грає на гральних автоматах. Він може приховувати свою звичку, але її викриття (що, зрештою, може бути розцінене, як втручання в особисте життя людини) не буде мати цінності для громади, оскільки її права жодним чином не порушуються.

Одне з найкращих, найчастіше цитованих визначень журналістського розслідування належить американському журналісту, заступнику редактора газети «Ньюсдей» Роберту Грину: *«Це журналістський матеріал, побудований, як правило, на власній роботі та ініціативі журналіста на важливу тему, яку окремі особи та організації воліли б залишити у таємниці. Три головних елементи: журналіст провадить розслідування, якого досі ніхто не провадив; тема матеріалу досить важлива для*

читачів чи глядачів; інші намагаються приховати порушені у розслідування факти від громадськості»

Європейська школа розслідувальної журналістики дає таке тлумачення розслідуванню, Дік Ван Ейк, автор книжки «Розслідувальна журналістика в Європі» пише: *«Розслідувальна журналістика – критична та всеохоплююча. «Критична» означає, що журналіст не просто подає новини, які вже існують, а й ті, які б не виникли без його роботи або втручання. Побідне стається, коли репортер знаходить нові факти, а також коли відома інформація трактується на викладається по новому.*

«Всеохоплююча» означає, що журналіст доклав суттєвих зусиль – як у кількісному вимірі (час, витрачений на розслідування, використання численних джерел тощо), так і в якісному (чітке формулювання питань, нові підходи)».

Девід Рендол у своєму посібнику «Універсальний журналіст» зазначає: *«Журналістське розслідування починається там, де закінчується щоденна журналістика. Воно не сприймає секретності та відмови посадовців надавати інформацію. Отримання інформації – ось мета журналістського розслідування».*

Дуже чітку схему, яка ілюструє, чим відрізняється розслідувальна журналістика від традиційної, наводить Марк Лі Хантер у своїй книзі «Дослідження, засноване на історії: навчальний посібник з проведення журналістських розслідувань» (Story Based Inquiry).

Давайте поглянемо:

Розслідувальна журналістика	Новиннева журналістика
Дослідження	
Інформація не може бути опублікована раніше, аніж буде встановлена її зв'язність та повнота.	Інформація збирається та систематизується у певному темпі (щоденно, щотижнево, щомісячно).

Джерела названі практично завжди.

Часто джерела не можуть бути названі з міркувань їхньої безпеки.

Результати

Матеріал розглядається як відображення світу, який сприймається як даність. Надії журналіста не простягаються далі інформування громадськості.

Журналіст відмовляється приймати світ як даність. Матеріал націлений на проникнення у суть конкретної ситуації чи на її розкриття з метою її перетворення, зміни або, в ряді випадків, пропозиції в якості прикладу більш достойної альтернативи.

Матеріал не вимагає особистої залученості журналіста.

Без особистої залученості журналіста матеріал не може бути завершений.

Журналіст намагається бути об'єктивним, неупередженим й утримуватися від суджень на користь тієї чи іншої сторони – учасниці матеріалу.

Стосовно фактів матеріалу журналіст намагається бути чесним, скрупульозним. Виходячи з цього, журналіст може виявляти жертв, героїв та правопорушників у рамках свого розслідування. Крім того, журналіст вправі запропонувати власні висновки чи судження з цієї теми.

Те, наскільки ефективно збудований матеріал, не грає великої ролі. Історія не має закінчення, оскільки новини змінюють одна одну безперервно.

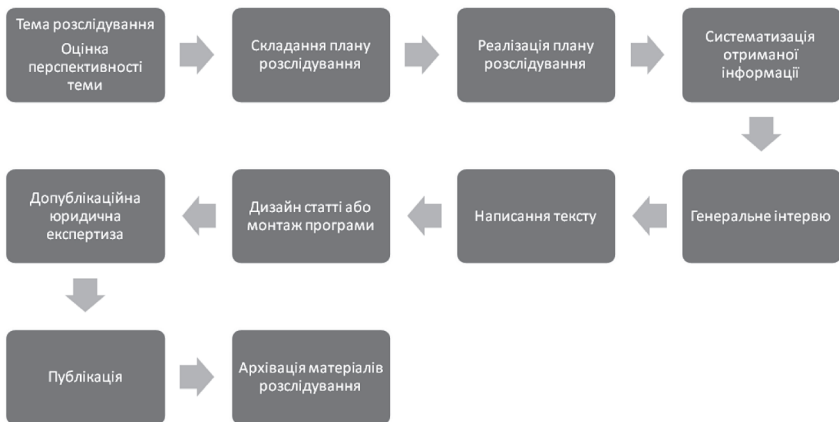
Ефектний виклад матеріалу значно впливає на ступінь його дії, а також підводить до висновків, зроблених журналістом чи його джерелами.

Журналіст може помилятися. Помилки є неминучими й зазвичай не грають значної ролі.

Допущені помилки наражають журналіста на ризик різноманітних санкцій, офіційних та неофіційних, і можуть підірвати довіру до журналіста та ЗМІ.

Схема проведення журналістського розслідування

Робота в розслідувальній журналістиці має певні закономірності незалежно від специфіки конкретного матеріалу. Ці закономірності можна представити у вигляді послідовності певних кроків, які здійснює журналіст у процесі розслідування. Наступна схема представляє алгоритм проведення розслідування – давайте послідовно пройдемо усі кроки.

Надалі ми рухатимемося цією схемою, детально зупиняючись на кожному пункті.

Вибір теми розслідування

Кожне розслідування починається з ідеї. Ідея може з'явитися звідки завгодно:

- з офіційного повідомлення державних органів чи посадових осіб;
- з офіційних або неофіційних документів, які отримав журналіст;
- зі скарг читачів;

- з повідомлень власних джерел;
- з власних спостережень;
- з поз реклами, розповідей знайомих, навіть чуток.

Побуває думка, що журналістського розслідування варті лише теми, пов'язані з криміналом та корупцією. Насправді ж теми з розслідувальним потенціалом не обмежуються кримінальними схемами. Репортер може дослідити, як працює (чи не працює) певна система чи закон, реконструювати складні події, вивчити цікаве та неординарне явище, відслідкувати долю якоїсь людини чи групи людей. Головне, щоб журналістське розслідування базувалося на оригінальній роботі журналіста, а не на «злитій» кимось інформації, торкалося наболілих проблем людства та мало суспільне значення.

Ідея розслідування може також виникнути на підставі аналізу офіційної статистики. Так, у 2007 році білоруські колеги провели розслідування порушень прав дітей у дитячих будинках. Інформаційним приводом для початку розслідування став аналіз статистики міліції, який засвідчив, що втечі з дитбудинків перестали бути сезонним явищем, а також те, що втікати серед зими з дитячих будинків стали дуже маленькі діти, не здатні самі подбати про себе. Гіпотезою розслідування стало припущення, що умови утримання дітей у дитячих будинках значно погіршились та стали нестерпними для дітей – сама через це і зросла кількість втеч. У результаті розслідування, журналісти з'ясували, що діти і справді жили у нестерпних умовах: вони не мали достатньо їжі, зазнавали постійних побоїв від вихователів, дітей, які мали проблеми з психікою та поведінкою, постійно тримали під дією снодійного та психотропних речовин.

Після того, як розслідування було опубліковано, розгорівся значний скандал, було проведено кілька перевірок та знято з посади завідувачу дитячим будинком, де журналістам вдалося зняти на приховану камеру докази порушення прав дітей

Формулювання гіпотези

Коли репортер вже «зачепився» за ідею, час будувати гіпотезу. Гіпотеза – це певне припущення, яке треба підтвердити або спростувати у процесі роботи над розслідуванням. Відтак вона має бути сформульована чітко та ясно, без двозначностей, без алегорій та переносних значень. А головне, це припущення - гіпотеза – має бути таким, щоб його можна було довести.

Як сказав французький журналіст-розслідувач Едві Пленель: «Якщо ви хочете щось знайти, треба це шукати».

Люк Сенгерс, журналіст із Нідерландів, наводив кілька переваг роботи з гіпотезою:

- гіпотеза собою являє щось, що треба перевірити, замість того, щоб намагатися розкрити якусь таємницю;
- гіпотеза полегшує управління вашим проектом;
- гіпотеза гарантує, що на виході вийде зв'язний матеріал, а не розрізнений набір фактів.

Найпростіша схема гіпотези виглядає так:

А зробив Б.

Тобто нам потрібен суб'єкт дії, сама дія та її об'єкт. Гіпотезу можна розширити, включивши обставини дії, причини, мотиви. Таким чином, гіпотеза визначатиме ряд питань, на які ви повинні будете знайти відповіді.

Наприклад: Керівництво лікарняної каси витрачає її фонди не за призначенням.

У цій гіпотезі є виконавець дії, сама дія та об'єкт, до якого ця дія прикладена. Щоб довести чи спростувати цю гіпотезу, потрібно відстежити рух коштів з рахунків лікарняної каси, і якщо будуть знайдені нецільові платежі, гіпотезу можна вважати підтвердженою.

Якщо б гіпотеза була сформульована інакше (скажімо: Лікарняні каси – це спосіб відмивання грошей), її було б практично нереально підтвердити або спростувати, адже незрозуміло, що і де шукати.

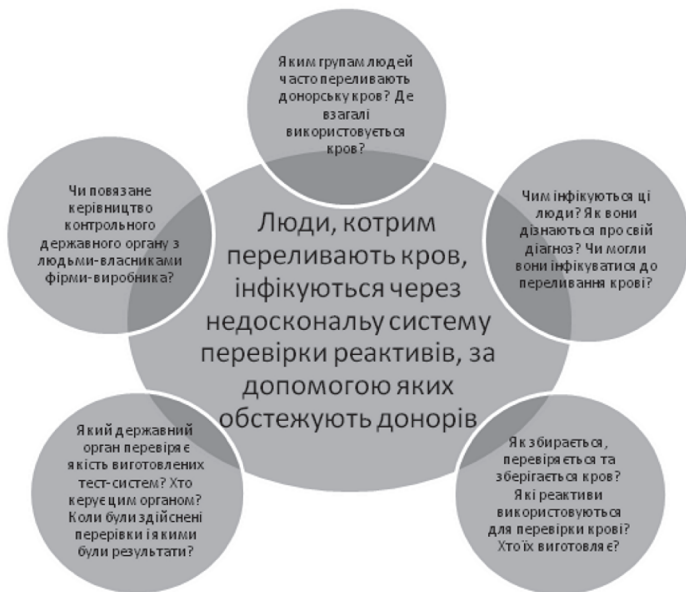
Важливо максимально чітко сформулювати гіпотезу. Тільки-но ви це зробите, вважайте, що здолали найперший крок у вашому розслідуванні. Правильно сформульована гіпотеза одразу вкаже напрямок руху. Однак, будьте свідомі того, що гіпотеза не одразу

буде повною та деталізованою. І це нормально. Зрештою, якби ви знали все наперед, не було б потреби щось розслідувати. Поволі, з просуванням роботи, гіпотеза «обростатиме» новими деталями та подробицями. Може навіть настати момент, коли вона «розростеться» надміру. У такому разі слід розбити її на частини, на окремі кроки-гіпотези, кожну з яких треба підтверджувати окремо, починаючи з тієї частини, яку довести найлегше.

Це можна зобразити графічно. Давайте за основу візьмемо розслідування бюро «Свідомо» про інфіковану донорську кров (Розслідування «Кров не водиця» можна прочитати тут: <http://goo.gl/0pnlw>)

Журналіст Марія Землянська дізналася, що люди, яким переливають донорську кров, часто інфікуються гепатитами. «Свідомо» вирішило дослідити цю тенденцію та висунуло гіпотезу: *Люди, котрим переливають донорську кров, часто інфікуються через недосконалу систему перевірки реактивів, за допомогою яких обстежують донорів.*

Давайте розвинемо гіпотезу ще детальніше.

Формулюючи гіпотезу краще уникати заперечної форми. Як можна підтвердити те, чого немає? Підбирайте точні слова та визначення. У робочій гіпотезі не повинно бути емоційно забарвлених зворотів, порівнянь та оціночних суджень, тому що це речі суб'єктивні, які не піддаються доведенню.

Попередня оцінка перспективності теми

Наступний крок у журналістському розслідуванні – попередня оцінка того, які шанси має обрана тема втілитися у матеріал-розслідування. Мета цього етапу – зекономити час і сили репортера.

Тож перш ніж братися до роботи (кудись бігти, комусь телефонувати), дайте собі відповідь на кілька запитань:

- По-перше, наскільки тема, обрана вами, важлива та цікава читачам, чи має вона суспільну цінність і чи варта того, щоб на неї витрачати час і зусилля?

- По-друге, на які саме питання вам потрібно знайти відповіді для того, щоб підтвердити чи спростувати вашу гіпотезу? Складіть максимально детальний список питань, на які ви шукатимете відповіді.

- По-третє, чи зможете ви знайти потрібну вам інформацію і де її можна шукати? Складіть список потенційних джерел інформації, а разом і подумайте, наскільки ці джерела доступні й чи зможете ви отримати необхідні дані законними методами. Якщо вже з первинної оцінки стає зрозуміло, що інформація є державною чи комерційною таємницею, подумайте про юридичні наслідки та й, власне, про свою безпеку.

- По-четверте, оцініть наявні ресурси – чи до снаги вам самостійно або навіть із залученням ресурсів редакції «підняти» цю тему? Скільки часу може відібрати ваша робота? Чи доведеться кудись їхати? Куди і як надовго? Які фінансові ресурси вам будуть необхідні? Чи маєте ви необхідну для роботи техніку?

- По-п'яте, тверезо оцініть можливі ризики для себе та ЗМІ, в якому ви працюєте. Чи безпечне ваше розслідування? Чи готові ви ризикнути, якщо загроза все-таки є? Наскільки

ймовірним є судовий позов? Як можна убезпечитися від юридичних наслідків? Ствердні відповіді на неприємні запитання зовсім не означають, що від розслідування треба негайно відмовитися. Але якщо ви будете знати про ймовірні ризики, то зможете ретельніше підготуватися та оминати потенційні пастки.

- Ну і нарешті, по-шосте: визначте мінімум і максимум, які ви можете «витягнути» з цієї історії. Братися до роботи і витратити час і зусилля, якщо неможливо досягти мети – публікації, немає сенсу. Тому продумайте наперед, який матеріал ви зможете підготувати, якщо гіпотезу підтвердити не вдасться, або вона підтвердиться частково.

Проте чи не найголовніше питання, на яке ви повинні дати собі відповідь, це – чи має обрана вами тема суспільну цінність. Не забувайте, що розслідування – це зброя, і цією зброєю ви можете нашкодити людям – з наміру чи через необережність (мало хто звертає увагу на той факт, що розслідуючи знаменитий Уотергейтський скандал, Вудворд і Бернстайн фактично призвели до руйнування кар'єр кількох ні в чому не винних людей, що пішли у відставку слідом за Річардом Ніксоном). У своїй професійній діяльності для одних людей ви станете благом, для інших – втіленням зла. Тому дуже ретельно зважуйте суспільний інтерес теми, яку ви збираєтесь розслідувати – аби шкода від вашого втручання не перевищила цінності ваших знахідок.

Яка інформація являє собою суспільний інтерес? Інформація, що має суспільний інтерес, - це та інформація, право суспільства знати яку переважає над правом особи чи організації зберегти її в таємниці. Стаття 29 Закону України «Про інформацію» № 2938 дає визнання суспільно значимої інформації:

«Предметом суспільного інтересу вважається інформація, яка свідчить про загрозу державному суверенітету, територіальній цілісності України; забезпечує реалізацію конституційних прав, свобод і обов'язків; свідчить про можливість порушення прав людини, введення громадськості в оману, шкідливі екологічні та інші негативні наслідки діяльності (бездіяльності) фізичних або юридичних осіб тощо».

Таке визначення є дуже загальним і надає можливість широкого

тлумачення тем суспільного інтересу. Чіткіше поняття суспільної значимості розкрито у практиці Європейського суду з прав людини.

При розгляді питання чи поширена журналістами інформація становить «суспільний інтерес». При вирішенні питання, чи становить інформація суспільний інтерес, Європейський суд використовує наступні критерії, які, однак, не є вичерпними:

- існування загрози здоров'ю чи безпеці особи/групи осіб;
- загроза та або/порушення прав та охоронюваних законних інтересів громадян;
- інформація щодо політичного життя, питань державної політики;
- введення в оману громадськості висловлюваннями публічних та/або посадових осіб;
- інформація про використання коштів державного/місцевого бюджету, інших громадських (публічних) ресурсів;
- обговорення кандидатур політиків під час виборчого процесу, включаючи минуле політиків, їх політичні погляди та зв'язки;
- діяльність органів державної влади, незалежно від статусу та повноважень, органів місцевого самоврядування, підприємств та організацій;
- висвітлення судових процесів, за винятком обмежень, встановлених для захисту інтересів правосуддя, приватного життя, чи прав неповнолітніх тощо.

Таке визначення суспільного інтересу є значно ширшим та ґрунтовнішим, однак навіть цей перелік не є вичерпним. Щоразу, коли журналіст обмірковує тему для розслідування, йому доведеться самому собі відповідати, наскільки цінною та значимою для читачів чи глядачів є ця тема. Деякі редакції намагаються окреслити коло особливо важливих для громадськості тем. Наприклад, «Редакторські настанови ВВС» - етичний кодекс журналістів корпорації – визначає інформацію, яка має суспільний інтерес, як таку, що включає:

- Викриття або запобігання злочинам;
- Викриття антигромадської поведінки;
- Викриття корупції та несправедливості;

- Розкриття істотної некомпетентності або недбалості;
- Захист здоров'я та безпеки людей;
- Захист людей від введення в оману заявою чи дією окремої особи чи організації;
- Розкриття інформації, що дає змогу людям прийняти значно більш інформаційно обґрунтоване рішення.

Ми так ретельно зупиняємося на визначенні суспільної значимості тому, що саме від того, чи має тема цінність і як ця цінність співвідноситься з ризиками для журналіста, ЗМІ та інших людей, залежить, чи бути розслідуванню.

Розробка плану проведення розслідування

Аби просуватися раціонально, треба скласти план. У вас уже є попередній список джерел інформації, тож розплануйте, куди і коли ви підете, скільки часу може забрати кожен етап і якого результату можна досягнути. Наприклад, якщо якусь інформацію ви можете отримати лише через офіційний письмовий запит до органів державної влади, будьте свідомі того, що очікування відповіді може затягнутися на місяць. Що ви робитимете протягом цього часу? Які кроки можете зробити вже зараз, а з чим доведеться почекати? Та й зрештою – куди ви підете спочатку: із звинувачувальними запитаннями до прокурора, чи, можливо до архіву суду пошукати потрібні документи?

На початку розслідування журналіст майже нічого не знає і не має жодних підтверджень своєї гіпотези. Тому інтерв'ю із «головним героєм», під час якого журналіст не зможе поставити жодного конкретного запитання, і лише розкриє факт інтересу до теми, може призвести до того, що людина чи організація, діяльність яких є предметом розслідування, докладуть усіх зусиль, щоби захистити себе та попередити витік інформації. Під час такого інтерв'ю, журналіст, який іще «не в темі» легко може бути введений в оману. Якщо над розслідуванням працює не один журналіст, треба розпланувати зусилля групи: розподіліть завдання поміж учасниками робочої групи, визначтеся з часовими рамками, не забувайте про розподіл необхідних ресурсів.

Джерела інформації та робота з ними

Реалізація плану розслідування

Спланувавши розслідування, репортер береться до реалізації плану, тобто пошуку, збирання та перевірки інформації – роботи з джерелами. Загалом джерела, з якими має справу журналіст, можна розділити на три великі групи: документи, люди та власні спостереження. І жодна з цих груп не може замінити іншу – для розслідування потрібні і документи, і свідчення людей, і власні спостереження авторів.

Пошук документів

Досвідчені репортери жартують, що документи мають низку переваг над свідченнями людей. По-перше, вони ніколи не відмовляються від своїх слів; по-друге, ніколи не подають позовів до суду; ну і зрештою, ніколи не погрожують журналістові. Але без жартів, для того, щоб розслідування було ґрунтовним, самих свідчень замало. Та й посилаючись на документ, ми не «підставляємо» наші джерела. Тому завжди шукайте документи – частенько вони значно доступніші, ніж видається на перший погляд. Проте, документи мають і ряд небезпек: вони можуть містити інформацію з обмеженим доступом, їх можна підробити, а отже вони теж можуть «говорити» неправду.

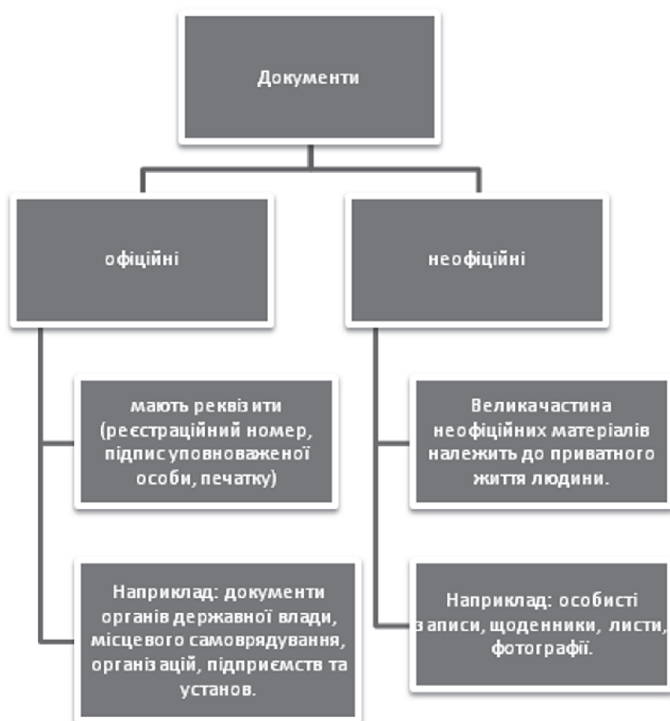
Але давайте по порядку.

Найперше, що повинен зробити журналіст у роботі над будь-якою темою, - це дізнатися, що про це писали раніше. Нині, коли більшість ЗМІ мають електронні архіви, такий пошук можна здійснити, не встаючи з крісла. Онлайн-пошук дозволить вам не лише вивчити «бекграунд» і контекст, а й відновити хронологію подій, зрозуміти, якої інформації бракує, та які люди, організації чи органи влади можуть нею володіти.

Що ми розуміємо під терміном «документ»? Згідно Закону «Про інформацію», документ – це матеріальна форма отримання, зберігання, використовування і поширення інформації шляхом її фіксації на папері, магнітній, кіно-, відео-, фотоплівці або іншому

носії. Тобто документом ми можемо назвати і закон, і посадову інструкцію, і приватний лист чи записку, і фотографію, і аудіозапис. Усі документи поділяються на офіційні та неофіційні. Офіційні документи мають певні реквізити, а саме, вихідну інформацію: реєстраційний номер, підпис особи, уповноваженої на видання цього документу, можливо, печатку. У свою чергу, офіційні документи поділяються на відкриті, доступ до яких є вільним для громадськості, та документи з обмеженим доступом.

Неофіційні документи, головним чином, стосуються приватного життя людини. Тож треба пам'ятати, що збирання, зберігання та поширення такого роду інформації про особу без її згоди заборонене.

Крім того, документи підрозділяють на первинні та вторинні. Останні є результатом аналітичного опрацювання одного чи кількох документів.

Де ж «водяться» документи? Де їх шукати?

Дуже багато документів є відкритими і доступними онлайн, в тому числі:

- Документи органів влади та місцевого самоуправління;
 - <http://email.court.gov.ua> - єдина база телефонів та мейлів органів державної влади;
 - <http://zakon4.rada.gov.ua/laws> - законодавство України;
- Судові документи (після того, як рішення суду набрало чинності)
 - <http://www.reyestr.court.gov.ua> - Єдиний реєстр судових рішень;
- Документи тендерів державних закупівель
 - <https://tender.me.gov.ua/EDZFrontOffice> - портал державних закупівель;
- Документи (в тому числі річні фінансові звіти) відкритих акціонерних товариств
 - <http://www.smida.gov.ua> - інформація про емітентів цінних паперів;
- Інформація про суб'єкти підприємницької діяльності
 - <http://irc.gov.ua/ua/Poshuk-v-YeDR.html> - пошук по ЄДРПОУ;
 - [http://cna.com.ua/ru/databases/search-банкрутство підприємств, ліквідація](http://cna.com.ua/ru/databases/search-банкрутство_підприємств_ліквідація);
 - http://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=76262&cat_id=36794 – банківський нагляд, інформація про акціонерів;
- Державні реєстри
 - http://www.moz.gov.ua/ua/portal/register_medicines - бази даних та реєстри Міністерства охорони здоров'я;
 - <http://sips.gov.ua/ua/register.html> - реєстри Українського інституту промислової власності;
 - <http://rgf.informjust.ua/Pages/Default.aspx> - Єдиний реєстр громадських формувань;

- <http://irc.gov.ua/ua/Poshuk-v-YeLR.html> - ліцензійний реєстр;
- <http://rnb.informjust.ua/pages/default.aspx> - єдиний реєстр спеціальних бланків;
- <http://www.kis.nfr.gov.ua> - реєстр фінустанов, державна комісія з регулювання ринку фінансових послуг;
- <http://www.dfp.gov.ua/797.html> - реєстри державної комісії з регулювання ринку фінансових послуг;
- <http://www.nssmc.gov.ua/fund/registers> - реєстри учасників фондового ринку.

Робота з документами потребує уважності та навичок. Кожен документ, з яким ви стикаєтесь у ході розслідування, слід проаналізувати:

- Хто видав цей документ?
- Коли його було видано?
- Яка була потреба, щоб цей документ з'явився саме в цей час?
- Чи це остання версія документа? Чи в нього вносилися зміни?
- Де можна знайти найсвіжішу версію документа?
- Чи розумієте ви термінологію та мову документа?
- Хто готував цей документ?
- Де зберігається цей документ? Які ще документи існують у тій справі чи течці, до якої його підшито?
- Чи існують інші документи, пов'язані з цим?
- Чи є цей документ відкритим? Чи належить він до документів з обмеженим доступом?
- Яким чином цей документ потрапив до вас? Хто ще мав доступ до цього документа?
- Чи є цей документ справжнім? Чи є він дійсним, а не застарілим чи відміненим?

Саме аналіз отриманого документа допоміг Рівненському агентству журналістських розслідувань вивести на чисту воду шахраїв, котрі привласнили кошти, зібрані на допомогу онкологічному відділенню дитячої лікарні.

Коли на прохання журналістів, організатори благодійної акції для

підтвердження цільового використання зібраних коштів надали копію чеку за придбані медикаменти на суму у 30 тисяч 905 гривень, журналісти задали собі питання: Чи є копія вірною? Хто ще може мати цей документ? І чи є інші документи, пов'язані з цим?

Найочевидніша відповідь: і цей документ, і інші, пов'язані з ним, мають бути у лікарні, куди благодійники передали ліки. Однак, коли журналісти звернулися в лікарню, то лікарі їм показали інший чек – на 905 гривень, а з ним акт прийому-передачі ліків на таку саме суму. Дата на чеку з лікарні та чеку, наданому «благодійниками», співпадали. Тож логічним був висновок: один з цих чеків є підробленим. Оскільки лікарняний чек був підкріплений ще одним документом, підписаним і лікарями, і однією з організаторів благодійних торгів, очевидно, саме він був справжнім.

Подальший аналіз цін на перелічені в чеку «благодійників» медпрепарати показав, що ціна кількох позицій перевищувала ринкову у п'ять разів.

Розслідування «Організатори «живих торгів» Вконтакте вудурили в рівнян 30 тисяч, нібито для хворих дітей» Рівненського агентства журналістських розслідувань можна прочитати тут - <http://4vlada.com/rivne/16037>

Критерії оцінки документів

- Надійність – упевненість у джерелі та походженні документу, відсутність правових ризиків у випадку недостовірності даних у документі.
- Достовірність – чи містить документ релевантні дані, які відповідають дійсності.
- Цінність – значимість його для розслідування та підтвердження гіпотези.
- Можливість використання документа у публікації, оприлюднення його – повністю чи частково.

Оригінальні документи надають найкращі, найнадійніші докази. Їх можна цитувати, публікувати (повністю та окремі частини), але все ж варто посилатися на джерело, звідки ви ці документи взяли. Цінні документи не обов'язково мають бути засекречені чи «злиті»

невідомим джерелом, часто їх можна знайти на офіційному сайті чи у базі даних, отримати у відповіді на інформаційний запит чи отримати з рук чиновника, який не вповні розуміє їх цінність для вас.

Однак, будьте свідомі того, чи належить ваш документ до відкритої інформації, інакше вам треба подумати яким чином його «легалізувати», чи будете ви його публікувати і в якій частині. Інформація за режимом доступу до неї підрозділяється на відкриту та з обмеженим доступом. Останню, у свою чергу поділяють на конфіденційну і таємну (таку, що містить відомості, що становлять державну чи іншу передбачену законом таємницю).

Закон «Про інформацію» містить норму, згідно з якою інформація з обмеженим доступом може бути поширена без узгодження з її власником, але з одним застереженням – якщо ця інформація є суспільно значущою. Тобто в цьому випадку дані повинні бути предметом суспільного інтересу, і право громадськості знати цю інформацію переважає право її власника на збереження інформації в таємниці.

Припустимо, до вас потрапили документи, позначені грифом «таємно», але, на вашу думку, чи за оцінками експертів, вони становлять очевидну цінність для громадськості. Дані, без яких ваша потенційно сенсаційна стаття буде неповною і недостатньо аргументованою. Як їх оприлюднити? З одного боку, ви повинні захистити своє джерело, котре надало вам документи, не призначені їх авторами для широкого розголосу, з іншого – журналіст покликаний служити суспільству та висвітлювати суспільно значимі теми. Чи можливо в такій ситуації зробити вибір,

не жертвуючи ані довірою та безпекою джерела, ані власними професійними обов'язками?

Якщо ви опублікуєте цей документ, суд може зобов'язати вас пояснити, звідки ви його отримали. Але якщо ви назвете своє джерело, ця людина нестиме відповідальність за розголошення таємної інформації. Тож вам треба буде довести, що отримали цей документ законним шляхом і не назвати особу, котра, власне, надала вам документ. Для цього можна, наприклад, з поштового відділення надіслати ці матеріали рекомендованою бандероллю із описом усіх вкладених документів собі самому, чи в редакцію. А ще краще, якщо це зробить хтось із ваших знайомих. В разі судового позову ви зможете сказати, що отримали інформацію поштою, та надати конверт з другим примірником опису вкладень.

Щодо конфіденційної інформації, то громадяни і юридичні особи, котрі володіють інформацією професійного, ділового, комерційного та іншого характеру, можуть самостійно визначати режим доступу до неї, включаючи її приналежність до категорії конфіденційної.

Серед конфіденційних документів варто відзначити особливу важливість таких, як накази, листи, службові записки, доповідні, фінансові звіти органів влади, установ і компаній, які розраховані не для широкої публіки, а для службового користування. Можливість доступу до таких документів – великий успіх. Одержавши такі джерела, можна вибудувати хронологію подій та процесів, міру участі конкретних персон.

Напрацювання власних контактів

Існують різні джерела інформації, які журналіст може використовувати, але, попри технічну революцію, «живе» джерело все ще є головним. Без людей, їх думок, почуттів та емоцій стаття не здатна викликати інтерес читачів до проблеми.

До найважливіших завдань професійного журналіста має входити напрацювання численних і різноманітних джерел у тих сферах, які він найчастіше висвітлює. З часом ви зможете створити цілий конвеєр з постачання вам цікавої та ексклюзивної інформації. В той же час забезпечити себе універсальними і перевіреними джерелами на все життя, звісно, неможливо. Однак журналіста-

розслідувача не повинні відлякувати теми з тих сфер, де він не має широкого кола компетентних та надійних джерел. Хто шукає – той знайде.

Мабуть, найважливішими джерелами з числа людей є інформатори, до них належать свідки, учасники подій і процесів, які вас цікавлять. Зокрема, до цієї категорії потрапляють так звані інсайдери – люди, що працюють безпосередньо в установах/організаціях/компаніях, про які пише журналіст, які розуміють внутрішні процеси та готові відкрити певні відомості на умовах анонімності. У роботі з такими джерелами, необхідно насамперед розуміти їх мотивацію – чому вони розповідають цю інформацію. По-друге, слід знайти підтвердження словам та документам інформатора з інших джерел. А раптом ваш інсайдер таким чином зводить рахунки з начальством, або прагне організувати провокацію в ЗМІ?

Друга важлива категорія джерел-людей – це експерти, фахівців в конкретних галузях знань, котрі допоможуть вам зрозуміти події чи документи, або компетентно оцінити та пояснити їх для вашої аудиторії. Наприклад, журналісту, котрий не розбирається у фінансовій звітності, але в ході розслідування здобув ксерокопії платіжок, інвойсів та інших документів, дуже корисним стане спілкування з фінансовим експертом.

Спілкуючись з людьми, не забувайте час від часу задавати собі питання: «Чому, з яких мотивів ця людина мені щось розповідає?» Розуміючи мотиви джерел, ви зможете з більшою ймовірністю оцінити достовірність отриманої інформації. Однак усю інформацію, навіть здобуту з джерел, що викликають довіру, слід перевіряти. Інформація вважається достовірною, якщо її підтвердили хоча б два незалежних джерела. Не соромтесь запитати людей, котрі вам щось розповідають, як можна сказане підтвердити документально.

При роботі з джерелами слід пам'ятати: єдиний капітал журналіста у цій співпраці – довіра. Якщо ви пообіцяли джерелу анонімність, за будь-яку ціну дотримайте обіцянки. Тільки-но ваше джерело втратить довіру до вас, ви втратите його як джерело.

Пам'ятаєте, що персону, у якої ви взяли інтерв'ю, має право

переглянути/прослухати передачу перед трансляцією, чи прочитати матеріал, який піде в друк, до його публікації. Однак ви можете показувати не весь матеріал, а лише фрагмент із цитатою, інтерв'ю лише цього джерела. Люди можуть попросити вас змінити їх цитати, однак вони не мають права правити журналістський текст, заголовки, врізи тощо.

Мало не половина усіх розмов із джерелами відбувається по телефону. Так само, як ви записуєте особисті інтерв'ю, записуйте і телефонні розмови, а особливо якщо спілкуєтеся з явними чи потенційними антигероями. Зробити це можна з допомогою простого перехідника, котрий можна придбати на будь-якому радіоринку за 10-15 гривень. Ці записи знадобляться, якщо хтось із героїв матеріалу після публікації розслідування зробить спробу звинуватити вас у перекручуванні фактів, або відмовиться від своїх слів.

Поради щодо роботи з джерелами від Джорджа Кримського, радника ICFJ з друкованих ЗМІ:

- Хоч би як ви довіряли джерелу, перевіряйте інформацію, яку отримуєте. Будьте скептиком. Шукайте суперечності. Вимагайте доказів.
- Не дозволяйте анонімним джерелам маніпулювати вами, повідомляючи неперевірені чутки. Джерела повинні відповідати за інформацію, яку надають.
- Особисте спілкування ефективніше, ніж телефонна розмова чи електронна пошта, бо в особистій розмові складніше уникнути відповіді.
- Шукайте джерела не лише серед високопосадовців, а й серед водіїв, секретарок, дрібних клерків – часто вони знають більше, ніж ви думаєте.
- Люди, звільнені з роботи, часто охоче стають джерелами інформації через своє невдоволення та образу. Будьте свідомі їхніх мотивів та емоцій. Вимагайте доказів кожного звинувачення.

Особисті спостереження

До особливого способу отримання інформації можна зарахувати особисті спостереження. Завдяки прямим спостереженням ви

отримаєте не лише додаткові деталі, які залишилися непоміченими іншими свідками. Набуті особисті враження і зняті кадри допоможуть вашим читачам і глядачам відчутти ефект присутності на місці події. Більше того, вони підвищать рівень довіри аудиторії до вашого матеріалу, адже журналіст висвітлював тему не лише зі слів інших, він завдав собі клопоту бути присутнім на певних подіях та спостерігати самому, провести якийсь експеримент чи експертизу. Це і є активна журналістська позиція, завдяки якій і відбуваються викриття.

Сучасні мобільні технології дозволяють вам бути постійно «озброєним» фото та відеокамерою – використовуйте ці можливості. Звісно, зняти ціле розслідування на мобільний телефон ви не зможете, однак зафіксувати на відео якусь подію, яку ви бачили і яка є важливою для розслідування, цілком можливо.

Знову ж таки, якщо ви щось побачили на власні очі, вас уже ніхто не переконає, що цього не було і бути не могло. Однак, ви мусите бути певними, що правильно розумієте процеси, свідком яких ви стали.

Не лінуйтеся вибиратися із затишного офісу, аби додати до ваших матеріалів яскравих деталей із власних спостережень. Зрештою, якщо ви особисто станете свідком якоїсь події, можете не посилатися на інші джерела.

Захист джерел інформації

Закон України «Про друковані засоби масової інформації», ст.10 наголошує, що журналіст має право на збереження в таємниці авторства і джерел інформації (за винятком тих випадків, коли таємниця розкривається на вимогу суду). Це дієвий інструмент захисту людей, які діляться з вами інформацією, розголошення якої може нести загрози для самих джерел та їх найближчого оточення.

Чим чіткіше ви ідентифікуєте ваше джерело інформації, тим вищий рівень довіри аудиторії до викладених вами фактів, адже цілком очевидним є звідки журналіст отримав опубліковані дані. Чим менше інформації про своє джерело ви надаєте у матеріалі, тим більше ви його захищаєте, однак тим менш достовірними та правдоподібними в очах читача виглядають викладені журналістом відомості. А може він взагалі це сам придумав?

Рівень захисту джерела інформації

- Повне посилання на джерело інформації – *Юрій Стець, голова парламентського комітету з питань свободи слова та інформації, повідомив...*
- Часткове посилання – *Джерела в Адміністрації президента розповіли...*
- Посилання на анонімне джерело – *Як повідомило джерело на умовах анонімності...*
- Без посилання – *коли журналіст викладає отриману інформацію від свого імені*

Рівень довіри аудиторії до фактів, викладених журналістом

Якщо вам на умовах анонімності повідомили якісь дані, ви не повинні розкривати джерело інформації. По-перше, це просто непорядно не дотримуватись своїх обіцянок. По-друге, «підставивши» свого інформатора, ви назавжди втратите його, як джерело, та заживете репутації ненадійної людини, а отже й інші потенційні джерела навряд чи захочуть мати з вами справу. Ну і нарешті, таке порушення професійної етики шкодить всьому журналістському цеху – широке коло джерел з різних сфер діяльності отримує враження, що журналістам на загал не можна довіряти.

Як же забезпечити свої джерела від ідентифікації і, водночас, надати ваги фактам, які ви публікуєте? Універсальна порада – шукайте інші джерела. Якщо ви не можете послатися на людину, посылайтеся на документ, в якому відтворено цю інформацію (але ви повинні отримати цей документ законним шляхом). Можливо, є інші люди, які володіють цією ж інформацією і можуть підтвердити її без обов'язкової умови анонімності. Взявши за основу дані анонімних джерел, шукайте підтвердження їх словам за допомогою інших людей, які не побоятися стати ідентифікованими героями вашого матеріалу.

Попри обов'язок захищати джерела, посилання на анонімів у

професійних журналістських матеріалах – це швидше виняток, аніж правило. Таємні джерела можуть підказати вам напрямок руху, підтвердити ваші висновки, вказати на помилки, але ні в якому разі не повинні ставати єдиною доказовою базою вашого розслідування.

Систематизація отриманої інформації

Працюючи з джерелами інформації, репортер накопичує певний масив даних. Для того, щоб зрозуміти, наскільки повною є інформація, і чи не лишилося «білих плям», можна скористатися кількома методами систематизації.

Якщо ви розслідуєте якесь явище чи процес, доцільно застосувати метод реконструкції – відновлення ієрархічної чи структурної послідовності.

Якщо ж предметом вашого розслідування є низка подій, спробуйте відновити хронологію. Така робота допоможе вам побачити, чого саме не вистачає для повноти картини.

Дуже корисним є спостереження за фінансовими потоками та їх реконструкція. «Стежте за грошима», - ця порада джерела Боба Вудворта стала хрестоматійною.

Якщо зібрані репортером відомості свідчать про відсутність матеріалу для розслідування, якщо сформульовані раніше гіпотези не підтверджуються, можлива відмова від подальшої роботи.

Розслідуючи смерть студента Ігоря Індилу у ІТТ, аби встановити причину смерті юнака, Дмитро Гнап намагався відновити хронологію подій та реконструювати ланцюжок дій правоохоронців та самого студента, котрі призвели до загибелі молодого людини.

Так, за версією міліції, Ігор був настільки п'яним, що ледь тримався на ногах, перший раз він упав ще в гуртожитку, звідки його забрав дільничний, і вже у відділку він упав ще два рази – з висоти власного зросту на спину у кабінеті слідчого, та з лавки на бетонну підлогу у камері. Через ці падіння у хлопця стався крововилив у мозок.

Коли журналіст взявся за відновлення подій, спочатку не

підтвердилося перше падіння – єдиний свідок, яка стверджувала це, мала конфлікт інтересів. Огляд місця допиту журналіста та місця другого падіння (за офіційною версією), показав, що навіть, якби Ігор і впав, як описує міліція, то не зміг би отримати такі травми. По-перше, підлога в кабінеті була дерев'яна, по-друге, характер травм, згідно з патологоанатомічною експертизою, свідчить про те, що смертельний удар був не в потилицю (як було би, якби хлопець упав на спину), а у праву скроню.

Відповідно, Дмитро прийшов до висновку, що під час конфліктної ситуації, міліціонер штовхнув студента, той втратив рівновагу, вдарився правою стороною голови об бетонну стіну у кабінеті і саме це призвело до смертельного крововиливу у мозок.

Розслідування «Звірі в погонах? Як загинув студент Ігор Індило» агентства Слідство.інфо можна прочитати тут:

1 частина: <http://www.pravda.com.ua/articles/2010/06/4/5108172>

2 частина: <http://www.pravda.com.ua/articles/2010/06/16/5144646>

Ось як події виглядали згідно з офіційною версією міліції:

39

А так – згідно з фактами, які в ході роботи над розслідуванням здобув журналіст:

40

Генеральне інтерв'ю

У процесі розслідування ви напевне «накопасте» не вельми приємні, а часом і незаконні факти. Якою б не була спокуса покарати винних (опублікувати свої знахідки), пам'ятайте – ви не прокурор, а журналіст. І ваш обов'язок – бути неупередженим і дати слово усім героям історії. Дозволивши висловитися хай навіть і антигерою, ви продемонструєте свою неупередженість. У ході розмови ви можете дізнатися про факти, про які не мали й гадки, але які відкриють неочікуваний аспект подій, чи взагалі повернуть ваше розслідування в іншому напрямку. Генеральне інтерв'ю – це ключовий момент розслідування.

Однак залишається відкритим питання: який час є найкращим для генерального інтерв'ю – на початку розслідування чи наприкінці, коли ви вже маєте повну картину подій? Кожен з варіантів має свої переваги та недоліки.

Якщо починати розслідування з інтерв'ю з головним героєм, то ваш

герой збагне, що під нього копають, а отже докладе усіх зусиль, аби заблокувати усі джерела невігідної для нього інформації. Журналіст у такому разі не лише опиняється в інформаційному вакуумі, а й ризикує власною безпекою, бо легше, звісно, змусити мовчати одного настирливого репортера, ніж передбачити усі можливості витоку інформації та запобігти їм.

Безпечніше робити інтерв'ю з головним героєм, коли розслідування практично закінчене – вже зроблена більша частинка роботи, зібрана інформація, тож погрожувати вже запізно.

Хоча засади професійності на неупередженості вимагають дати слово усім сторонам історії, трапляються випадки, коли з міркувань безпеки журналіста можна обійтися і без генерального інтерв'ю.

У розслідуванні «Щоб посадити підозрюваних за ґрати, Кременчуцький ВБНОН використовує підставних понятих» (Кременчуцький телеграф», журналіст Лариса Артеменко не проводила інтерв'ю із начальником відділу боротьби з незаконним обігом наркотиків саме з міркувань власної безпеки. Коли робота була закінчена, у переддень публікації матеріалу, вони зателефонувала до начальника у приймальню та запросила його до розмови. Чоловік відмовився, посилаючись на зайнятість. Тоді журналіст написала перелік запитань, які збиралася поставити начальнику ВБНОНу та опублікувала їх у газеті разом із матеріалом-розслідуванням, продемонструвавши таким чином готовність спілкуватися, але уникнувши зайвого ризику.

Написання тексту

Позаду тривалі дні й тижні пошуку джерел, безліч інтерв'ю та спроб стулити з розрізнених даних загальну, а головне – правдиву картину. Тепер ви вже знаєте, як усе відбувалося чи відбувається. Залишається лише «одягнути знання у слова» - сісти й написати текст матеріалу, на підготовку якого ви витратили стільки часу. Здавалося б, що тут такого – сідай і пиши. Але часто журналіст, який досконально вивчив тему, не може «втиснути! усі свої напрацювання в рамки матеріалу обсягом у шпальту чи навіть кілька шпальт. Все видається надзвичайно важливим, жодних деталей упустити не можна, а коли згадати їх усі, виходить хаотичне

нагромадження інформації, у якій годі й самому розібратися. Як же подати результати журналістського розслідування?

Розслідування-детектив: метод побудови матеріалу навколо детективного сюжету – журналіст детально описує, як шукав ті чи інші відомості, як спілкувався з людьми і якими є результати кожного етапу його пошуків. Таке розслідування-репортаж дає читачам можливість відчутти, наче вони разом із журналістом проходять увесь шлях розслідування, вибудовують, підтверджують (чи спростовують) гіпотези. Цей метод гарантує високе емоційне залучення аудиторії, однак він має право на існування лише тоді, коли сама історія розслідування є не менш захоплюючою, аніж його результати, інакше читачам стане просто нудно. Особливо вигранно спрацьовує цей метод у телевізійних розслідуваннях.

Мозаїка, або розслідування-панорама – це зіставлення слів людей та їх вчинків, різних версій подій, фактів, документів, своєрідне «розкладання» інформації по полицях, демонстрація зв'язку між окремими фактами.

Виявляючи та показуючи зв'язок між окремими фактами, кореспондент створює й пропонує аудиторії систему координат, намагаючись зробити аудиторію співучасником не лише пошуку, а й роздумів автора й експертів, яких він залучив до розслідування.

Власне кажучи, матеріал-розслідування може набрати будь-якої форми. Скажімо, Агентство журналістських розслідувань (Санкт-Петербург) опублікувало матеріал, який складався лише із запитань.

Іноді розслідування займають настільки багато часу, що виникає загроза втрати актуальності теми розслідування ще до його завершення. Аби не ставати заручником власної ж роботи, можна вдатися до «покрокового» опису результатів, створюючи таким чином «серіал» - історію з продовженням.

Верстка, монтаж

Коли матеріал закінчено, час здавати його на верстку чи монтаж. Однак не варто покладатися лише на випускового редактора чи дизайнера: ви вже вклали у це розслідування стільки часу, тож не пошкодуйте ще годину-другу, аби переконатися, що під час верстки

не спотвориться загальна картина. Іноді змінений редактором заголовок, чи підписи під фото можна трактувати двозначно, а це пізніше може загрожувати юридичними наслідками або претензіями з боку джерел інформації. Аби уникнути двозначностей через зміни акцентів, беріть активну участь у верстці чи монтажу матеріалу.

Допублікаційна юридична експертиза

Готові зверстані газетні шпальти (чи вже змонтовану передачу) рекомендується віддати на юридичну експертизу. Таким чином, ви зможете «діагностувати» проблемні місця матеріалу та вберегтися від судових позовів. Більше того, у разі, якщо позов все таки буде подано, факт допублікаційної експертизи свідчитиме на користь журналіста (він перевіряв інформацію, а отже не мав свідомого наміру зашкодити героям своєї публікації).

Чому б не віддати матеріал на юридичну експертизу, щойно репортер закінчив свою роботу над ним? Знову ж таки через те, що під час верстки чи монтажу можливе певне викривлення інформації.

Якщо у вашій редакції немає штатного юриста, ви можете звернутися до громадських організацій, які професійно займаються захистом прав журналістів та ЗМІ. В Україні правову допомогу можна отримати в Інституті розвитку регіональної преси (www.irrp.org.ua), Асоціації медіа-юристів, та ІМІ (<http://imi.org.ua>). ІРРП зокрема проводить допублікаційні експертизи розслідувань та надає захист журналістам у суді, якщо судовий позов таки надійшов.

Публікація

Тільки-но ви отримаєте висновок юристів, сміливо публікуйте результати вашої роботи.

А що робити, коли з певних мотивів ваш рідний ЗМІ відмовляється друкувати матеріал-розслідування? Насамперед, не опускати руки і шукати інший ЗМІ. Навіть якщо всі газети вашого міста не візьмуться за публікацію матеріалу, завжди є загальнонаціональні газети та журнали. Зрештою є інтернет-видання чи навіть міжнародні ЗМІ.

Архівування

Робота репортера не закінчується публікацією матеріалу. Тепер слід ретельно заархівувати всі дані, які репортер здобув під час розслідування. Такий архів – це підвалина подальшої роботи. Ніколи не знаєш, що може знадобитися через кілька місяців роботи. Якщо не зберігати матеріали, не виключено, що доведеться все починати спочатку.

Зберігати дані варто і в цифровому вигляді, і в твердих копіях. Упорядкуйте усі документи, розшифровки інтерв'ю, свої записи, листи, відскануйте папери, роздрукуйте цифрові файли. Паперові документи до фотографії складіть в окрему течку. Інформацію в електронному вигляді запишіть на компакт-диск чи флешку (за потреби зробіть кілька копій).

У вас сформується кілька архівів, залежно від носія інформації. Тверді копії – газетні публікації, письмові відповіді на інформаційні запити, документи та їх копії, листи тощо – систематизуйте або хронологічно, або за змістовими категоріями, наприклад за темами розслідувань.

В електронний архів збережіть відскановані копії наявних документів, фотографії. Та пам'ятайте, що зберігання всього архіву в одному чи навіть кількох комп'ютерах, особливо, якщо вони об'єднані у мережу, небезпечно. Окрім звичних флеш-дисків існують ще онлайн сервіси, де ви під своїм паролем можете зберігати свої дані. Фізично вони зберігатимуться на сервері десь в Америці, чи Британії, а доступ до них ви можете мати з будь-якої точки світу, де є комп'ютер та інтернет.

Відеокасети, Mini-DV та інші носії відеоінформації формуватимуть ваш відеоархів. Не забудьте підписати кожен носій – що за сюжет міститься, хто автор, хронометраж тощо. За таким же принципом сформуйте аудіоархів: тут міститимуться диктофонні записи прес-конференцій, інтерв'ю тощо.

Ну і нарешті фотоархів – і в цифровому, і в аналоговому вигляді. Пам'ятайте про авторство фотографій, попросіть в авторів письмовий дозвіл на розміщення знімків у вашому ЗМІ.

Етика у розслідуванні та безпека журналіста

Недаремно у заголовок розділу винесені обидва поняття – етика та безпека, адже дотримання етичних і професійних стандартів гарантує, що ризики для журналіста будуть мінімальними.

Робота журналістів регулюється двома основними видами норм: правовими та етичними. Правові норми є набагато очевиднішими. Чітко прописані у законах як мінімальні стандарти поведінки, вони є очевидними для усвідомлення, дотримання та контролю. Журналіст або дотримується законодавства, або його порушує.

Етика визначається як ідеальна поведінка, якої необхідно дотримуватись журналістам. Її норми встановлюються самим професійним середовищем, виходячи з ідеалів суспільного служіння. Дотримання цих норм, викладених у різноманітних кодексах професійних об'єднань та окремих редакцій ЗМІ, завжди є предметом найпалкіших дискусій. Та хоч якими б важливими не були теми журналістських розслідувань, це не звільняє авторів від обов'язку дотримуватись етичних норм. Нечесні та грубі журналісти сприймаються аудиторією не набагато краще від «героїв» викривальних матеріалів.

При усій розмаїтості етичних кодексів, їх ключові стандарти спільні:

- Чесність;
- Точність;
- Об'єктивність;
- Незаангажованість;
- Мінімізація шкоди;
- Смівливість;
- Відданість суспільному інтересу.

На кожному етапі розслідування журналіст повинен здійснювати не один етичний вибір. Але готових та простих відповідей на питання етичного характеру кодекси не містять. Вони лише задають орієнтири моральної поведінки. Вам пропонують подарунок від фірми, діяльністю якої ви цікавитесь? Очевидно, що отримання

презенту суперечить принципу незаангажованості. Навіть якщо ви прагнутимете зробити об'єктивний матеріал, фірма може поширити інформацію про подарунок, що зашкодить вашій репутації.

Уміння робити етичний вибір належить до таких обов'язкових якостей розслідувачів як професійні навички та уміння критично (логічно) мислити.

Яких принципів та методів загалом має дотримуватися журналіст, який веде розслідування? У своєму посібнику «Універсальний журналіст» Девід Рендол радить наступне:

- Журналіст мусить служити тільки своїй газеті та своїм читачам;
- Кожна історія має бути чесним пошуком правди;
- Жодних спонук до публікування приймати не можна;
- Журналісти не повинні дозволяти рекламодавцям – прямо чи непрямо – впливати на редакційні матеріали газети;
- Не дозволяйте владі нав'язувати собі програму;
- Цитуйте завжди точно;
- Не обманюйте людей заради отримання від них інформації;
- Ніколи не розкривайте свої джерела;
- Завжди виправляйте свої помилки;
- Не використовуйте свою посаду, щоб погрожувати чи діставати переваги;
- Не обіцяйте зняти статтю через дружбу чи за послугу;
- Не вигадуйте й не прикрашайте інформацію;
- Ви не повинні використовувати надану вам інформацію заради особистої вигоди.

Часто перед журналістами постає дилема – чи повідомляти своїм співрозмовникам про справжню тему матеріалу чи говорити про намір готувати спокійніший матеріал, приміром, про актуальну роботу відомства. Очевидно, що джерело, дізнавшись про спробу критикувати його роботу, може або відмовитися від спілкування або надати неповні відповіді чи взагалі протидіяти розслідуванню.

За умов, коли інакше є ризик не отримати важливу інформацію,

журналіст мусить приховати свою професійну приналежність чи розчинити свої питання у розмові на загальну тему. Виправданням такої поведінки служить потужна підстава – так званий суспільний інтерес.

Так само лише питанням суспільного інтересу визначатиметься відповідь на питання, чи має журналіст право працювати «під прикриттям», себто не називаючи себе та свою професію, використовувати приховану камеру. Якщо інформація, яку ви прагнете здобути таким чином, є суспільно значимою, то наступне питання, на яке журналіст має знайти відповідь «Чи зможу я отримати цю інформацію іншим шляхом?». Якщо жоден інший метод не допоможе здобути ці дані, в якості крайнього методу, журналіст може використати і приховану камеру, і роботу під прикриттям.

Одним з ключових принципів, яких має дотримуватись журналіст при роботі над розслідуванням – право на відповідь. Коли робляться заяви про порушення чи зловживання, об'єкти критики мають отримати справедливу можливість викласти власну точку зору. Інша справа, що так зване «конфронтаційне інтерв'ю» - розмова з ключовою особою, яка піддається критиці у розслідуванні – варто проводити наостанок вашої журналістської роботи. Але автор зобов'язаний збалансувати матеріал або позицією «анти-героя», або підтвердженням неможливості її наведення (наприклад, відмова). «Редакторські настанови Бі-Бі-Сі» наголошують: «Нам слід завжди достатньо детально наводити твердження для того, щоб надати змогу інформованій відповіді. Цю відповідь слід відобразити справедливо і точно, і звичайно її слід надати в тій самій програмі чи оприлюднити одночасно з твердженням».

Як журналісту-розслідувачу захиститися:

1. *Журналістів-розслідувачів треба спеціально готувати. Досвідченому журналістові легше знайти способи захистити себе*

Звичайно, будь-якому жанру і будь-якому фаху треба навчати. Журналістське розслідування вимагає від авторів володіння інформаційною журналістикою, аналітичними прийомами, досвіду

роботи з документами, джерелами інформації. Якісно проведене розслідування – це показник найвищої майстерності журналіста, яка ґрунтується на попередніх сходинках. У навчанні журналістському розслідуванню ключовий напрям – навчання прийомам пошуку унікальних джерел інформації.

2. Журналісти повинні знати свої права

Необізнаність у своїх правах суттєво перешкоджає журналістам у проведенні розслідувань: вони часто не можуть відстояти своє право на інформацію, вдовольняються, коли на журналістські запити офіційні структури відповідають "відписками". Спосіб змінити ситуацію лише один – знати свої права та обов'язки й постійно вдосконалювати свої знання законодавства, яке регулює діяльність журналістів та медіа.

3. Журналісти повинні використовувати тільки правдиву, перевірену інформацію

Проводячи журналістське розслідування, журналіст повинен отримати стовідсотково достовірну інформацію й оперувати тільки нею. Не домислами, не вигадками – це категорично заборонено. Не повинно бути ніяких двояких суджень або фактів, які можна піддати сумніву.

4. Журналіст повинен дотримуватися професійної етики й вміти працювати з джерелами інформації

Журналіст, коли пише, наражає на небезпеку не тільки себе, а й людину, яка надає інформацію. Навіть якщо не йдеться про фізичну небезпеку, залишаються ризики втрати посади, догани від керівництва чи іншого тиску або моббінгу. Якщо журналіст повівся з джерелом неетично, він не зможе пізніше отримувати інформацією від тієї ж людини.

5. Журналісти повинні бути політично незаангажованими, щоб їм не могли закинути відстоювання інтересів якоїсь одної політичної сили

Політична заангажованість преси абсолютно не сприяє появі на сторінках ЗМІ об'єктивних розслідувань.

6. Журналіст не повинен іти на поступки і домовлятися з фігурантами розслідувань

У разі виникнення погроз журналістові не можна іти ні на які

поступки і домовлятися. Якщо хтось телефонує в редакцію з претензіями, треба просити, щоб всі невдоволення надсилалися у письмовій формі.

7. Журналісту слід якнайшвидше оприлюднити "небезпечну" інформацію

У роботі необхідно якнайшвидше іти до кінця. Доки інформація десь у запаснику (на диктофоні чи у записнику), доти вона становить небезпеку для журналіста, а коли інформація вже оприлюднена, то людина, яка все це зробила, певною мірою вже у безпеці. Бо небезпечною є саме інформація, а не той, хто її уже оприлюднив. Якщо з'являються погрози, потрібно оприлюднювати і їх.

8. Журналістське розслідування слід завжди доводити до кінця

Якщо журналіст розпочав розслідування, то він обов'язково має довести його до кінця. Аудиторія повинна бачити результати роботи розслідувачів.

9. Журналісти повинні підтримувати один одного

Журналісти мають об'єднуватися, єдиний захист – це єдність. Тому, що ті, кому погрожують, можуть оприлюднити інформацію, яка стосується переслідування якогось журналіста, в інших ЗМІ. І це теж справить свій вплив. Це – дієвий засіб захисту. Якщо буде запасний варіант у журналіста, якщо він напише розслідувальний матеріал, і принесе матеріал в одну газету, вона його не опублікує, але при цьому об'єкт розслідування буде знати про те, що він може опублікувати її на вибір ще в 3-ох газетах, тоді це буде справді дієвим варіантом і гарантією того, що ця інформація все-таки потрапить до читача.

10. Журналісту треба убезпечити себе від відмови джерел від попередніх свідчень; варто вести записи

Вихід з цієї ситуації – не розголошувати інформацію, яку збираєте для матеріалу. Та інформація, що виголошена публічно, може бути опублікована без попередження джерела. Ще існує варіант прихованого збору інформації, коли журналіст не представляється журналістом. Але це не завжди етично.

11. Всі матеріали по розслідуванню слід зберігати у надійному місці

Коли розслідування закінчується, потрібно зберігати по ньому всі матеріали (аудіо, відеозаписи). Через певний час вони можуть знадобитись для захисту. До таких матеріалів належать записники, копії документів, фотографії – усе це може знадобитись у суді.

Юридичне регулювання діяльності журналістів-розслідувачів

Одна з головних заporук професійної ефективності журналіста-розслідувача – правова грамотність. Лише знаючи свої права та обов'язки, можливості, які надає закон, та обмеження, які він створює, репортер вмітиме здобувати інформацію навіть там, де нею не поспішають ділитися.

Медіа-юрист Олександр Бурмагін сформулював список обов'язкових для прочитання та ретельного вивчення законів:

1. Конституція України (статті 19, 32, 34).
2. Закон України «Про доступ до публічної інформації».
3. Закон України «Про інформацію».
4. Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод (статті 8, 10) + рішення Європейського суду з прав людини по застосуванню цих статей (постатєво офіційні переклади справ проти України є на сайті Міністерства юстиції України).
5. Постанова ПЛЕНУМУ ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ від 27.02.2009 N1 «Про судову практику у справах про захист гідності та честі фізичної особи, а також ділової репутації фізичної та юридичної особи».
6. Закон України «Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів» (стаття 17).
7. Цивільний кодекс України (статті 277, 296, 302, 307).
8. Закон України «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні».
9. Закон України «Про телебачення і радіомовлення».
10. Кримінальний кодекс України (стаття 171) - Перешкоджання законній професійній діяльності журналістів.

Крім того, є ще значимі для журналістики рішення Європейського

суду з питань прав людини - вони створюють прецеденти у справах за конкретними напрямками діяльності журналістів, зокрема:

1. Щодо стандартів захисту журналістських джерел – Рішення у справі **«Гудвін проти сполученого Королівства»** від 27 березня 1996 року (Goodwin v. UK).
2. Щодо стандартів з висловлення оціночних суджень стосовно публічних осіб під час виборів, наявності суспільного інтересу – Рішення у справі **«Українська Прес-Група» проти України»** від 29 березня 2005 року.
3. Щодо наявності суспільного інтересу, поширення раніше поширеної інформації – Рішення у справі **«Газета «Україна-Центр» проти України»** від 15 липня 2010 року.
4. Щодо відповідальності за поширення друкованим виданням інформації з мережі Інтернет – Рішення у справі **«Редакція газети «Правое дело» та Штекель проти України»** від 5 травня 2011 року.
5. Щодо балансу між правом на свободу вираження поглядів та проведенням вільних виборів – Рішення у справі **«Боуман проти Сполученого Королівства»** (Bowman v. UK) від 19 лютого 1998 року.
6. Щодо наявності суспільного інтересу та балансу між правом на свободу вираження поглядів і захистом приватного життя:
 - Рішення у справі **«Фон Ганновер проти Німеччини»** від 26 червня 2004 р. (фотографування і поширення знімків публічної особи);
 - Рішення у справі **«ПОРУБОВА проти Російської Федерації»** (Porubova v. Russian Federation) від 8 жовтня 2009 року (поширення інформації про сексуальну орієнтацію публічних осіб в контексті журналістського розслідування про зловживання бюджетними коштами);
 - Рішення у справі **«Axel Springer AG проти Німеччини»** (Axel Springer AG v. Germany) від 7 лютого 2012 року (інформація про арешт відомого актора на пивному

фестивалі за зберігання кокаїну, подальше висвітлення його кримінального переслідування);

- Рішення у справі **«Компанія KRONE VERLAG GMBH & CO KG і KRONE MULTIMEDIA GMBH & CO KG проти Австрії»** від 3 лютого 2012 року (інформація про скоєння тяжкого сексуального злочину проти дитини, поширення фотографій цієї дитини).

7. Щодо суспільного інтересу, критики суддів, висвітлення судового процесу – Рішення у справі **«Де Хес і Гийзельс проти Бельгії»** від 1997 р.

8. Щодо оцінки достовірності, вірогідності та об'єктивності інформації журналіста стосовно загальної негативної оцінки дій органу влади (справа про поширення чуток) – Рішення у справі **«Торгейрсон проти Ісландії»** (Thorgeirson v. Iceland) від 25 червня 1992 року.

9. Щодо критики публічних осіб, гострих висловлювань – Рішення у справі **«Лінгенс проти Австрії»** від 8 липня 1986 року.

Список літератури

1. Журналистское расследование: от замысла до воплощения/ В.В.Гончаров, Н.Ю.Домагальская, И.А. Кочкарова, М.Н. Сивашева, И.А. Шестаков. – Астана: Фонд «Сорос-Кыргызстан», 2006.
2. Журналістське розслідування: навчальний посібник для початківців/ О.С. Хоменок, О.О. Бурмагін, К.Б. Іванова, Є.М. Рибка, С.А. Томіленко. За заг. ред. О. Хоменка. – Мелітополь, 2008.
3. Иванов В.Ф., Сердюк В.Є. Журналістська етика. К.: Вища шк., 2006.
4. Девід Рендол. Універсальний журналіст. – К.: «К.І.С.», 2007.
5. Тертычный А.А. Расследовательская журналистика: Учебное пособие для ВУЗов. – М.: Аспект Пресс, 2002.
6. Dig Deep & Aim High: A Training Model for Teaching Investigative Reporting/ by Lucind S. Fleeson. – Washington, D.C.: ICFJ, 2000.
7. Investigative Journalism in Europe/ edited by Dick van Eijk. – Amsterdam: WOJ, 2005.
8. Lucinda S. Fleeson. Ten steps to Investigative reporting. – Washinton, D.C.: ICGJ, 2000.
9. Mark Lee Hunter, Story-Based Inquiry: A Manual for Investigative Journalists, 2009

Приклади журналістських розслідувань

Організатори «живих торгів» Вконтакте видурили в рівнян 30 тисяч, ніби-то для хворих дітей

<http://4vlada.com/rivne/16037>

Антоніна Торбіч,

ІА «Рівненське агентство журналістських розслідувань»

Документи, які організатор аукціону Тетяна Герасименко надала як звіт про використані кошти - фальшивка. Фото Тетяни з vk.com

У Рівному організатори «живих торгів» у соціальній мережі не передали понад 30 тисяч гривень, які рівняни жертвували для онкохворих дітей. Натомість, організаторка ціле літо відпочивала на морях.

У грудні минулого року кільком рівнянам вдалося зібрати понад 32 тисячі гривень пожертв. Рівняни й гості Рівного охоче ділилися своїми коштами на користь дітей з онкологічними захворюваннями. Минуло вже майже 9 місяців після завершення цієї акції, проте протягом останнього тижня її організатори, як звіт про використані кошти, оприлюднили лише нерозбірливий чек та фальшивий акт про передачу медичних засобів.

Рівняни охоче «продавали себе з користю, а дітям на радість».

А починалася акція весело. Організатори створили в соціальній мережі Вконтакте групу «Живі торги. Благодійний аукціон». І в листопаді 2011 року оголосили про початок акції. Молодь, старша 18-ти років, надсилала своє фото організаторам аукціону. Це фото розміщувалося в одному з двох альбомів (хлопці та дівчата окремо). Людей, які розмістили свої фото, можна було «придбати».

«Продай» себе з користю, а дітям на радість. Порадуй дітей та приємно проведи час» – зверталися організатори до потенційних благодійників.

«Придбати» означає те, що людина, яку ви «купили» піде з вами погуляти, повечеряти, на перегляд фільму, романтичну зустріч, посовається по нічному місту, подихає свіжим повітрям, пограє у теніс, більярд чи боулінг, покатається на ковзанах, пограє у сніжки чи зліпить снігову бабу, проведе час за переглядом романтичного фільму, розпиваючи дороге вино, при свічках (звичайно ж за Ваш рахунок =))), та ще багато-багато іншого, приємного та романтичного» – так на сторінці групи організатори пояснили суть акції.

Ідея зацікавила багатьох рівнян, серед них – доволі відомих: музиканта та художника Юрка Журавля, директора Рівненського музично-драматичного театру Володимира Петріва, журналістів, переможців різного рівня конкурсів краси. Протягом місяця організатори отримали фотографії близько півтисячі охочих себе «продати». Аукціон стартував, і вже невдовзі його організатори могли радісно підраховувати кошти від «покупців». На завершення аукціону, організатори поділилися поточною інформацією про зібрані кошти, хоча й не зазначили остаточної суми. Судячи з попереднього звіту, оприлюдненого на сторінці аукціону в соціальній мережі, в ході аукціону вдалося зібрати понад 30 тисяч гривень.

ЖИВИХ ТОРГІВ **ЖИВИХ ТОРГІВ (=) БЛАГОДІЙНИЙ АУКЦІОН до МИКОЛАЯ**

УВАГА! УВАГА! УВАГА! Сума зібраних коштів за 12-15 грудня становить 30 690 грн.

16 gru 2011 Мені подобається 29

Показати всі 6 коментарів

Тетяна Герасименко
і Вам дякуємо ... але 10 тис грн нам всеодно не вистачає ще...

16 gru 2011

Іринка Нечай
так ми МОЛОДЦІ!!!!!!!!!!!!)

16 gru 2011

Оксана Дербенёва
Організаторам "Живих торгів" ВЕЛИКА ПОДЯКА.

16 gru 2011

Кошти готівкою передавалися організаторам і в них зберігалися.

Як повідомили адміністратори групи «Живі торги», за отримані кошти планується закупити апарат для визначення ланцюгової полімеразної реакції до гепатиту. Закуплене обладнання планували передати в дитяче гематологічне відділення Рівненської обласної дитячої лікарні. Однак пізніше організатори з'ясували, що зібраних коштів на цей апарат не вистачає:

«Ми знайшли такий аналізатор. У Києві на фірмі дистриб'юторі даної продукції (його вартість перевищує суму, яку ми зібрали на торгах, він коштує 40 тис). ... щоб його придбати під цей апарат потрібно оформити цілу лабораторію, яка перевищує навіть вартість самого апарату, на що теж потрібні кошти. Оскільки це буде дуже цінна і доречна покупка для онкогематології і купити її не так то просто, ... сам апарат ми вже замовили.

Чекаємо поки він потрапить в Україну. А зараз активно шукаємо кошти аби все таки оформити лабораторію як належить. Так отож хто готовий допомогти будем дуже раді. Усі питання пишть мені особисто Тетяна Герасименко - Тетяна Герасименко» – таке повідомлення розмістили організатори аукціону наприкінці січня цього року.

Після цього організатори протягом чотирьох місяців «грали в мовчанку». Усі запитання в групі щодо остаточних результатів аукціону протягом цього часу адміністраторами групи ігнорувалися.

На той час не була озвучена й остаточна сума залучених в ході акції коштів.

Сума зібраних коштів, озвучена різними організаторами, відрізняється на 4 тисячі гривень

Відділення онкогематології Рівненської обласної дитячої лікарні, для якого організатори «Живих торгів» озвучували намір придбати обладнання, нічого від січня до кінця серпня 2012 року не отримувало від цієї акції. Про це порталу «Четверта влада» розповіла завідувач відділення Любов Краков'ян.

Тому в перших числах вересня портал «Четверта влада» поцікавився в організаторів, скільки ж коштів було зібрано і на що вони були потрачені. Отримати відповідь виявилось непросто. Спочатку мобільний телефон Тетяни Герасименко, яка, судячи з повідомлень у групі, була головним організатором, кілька днів не відповідав. Не відповідала Тетяна й на повідомлення, надіслані нами у соціальній мережі. Не зміг з'єднати з Тетяною і її чоловік, якому ми пояснювали, чому важливо, щоб Тетяна повідомила про результати акції. У відповідь на наші телефонні дзвінки чоловік зрештою сказав, що ми його ображаємо таким інтересом до справ дружини.

Інший співорганізатор аукціону Андрій Турченко відповів, що «з цього приводу вам краще звернутись до Тетяни Герасименко», адже «питанням придбання обладнання, взяла ініціативу вона і всі кошти також зберігаються(лись) у неї».

«Всі питання щодо використання коштів до Тетяни Герасименко. Я дорожу своїм іменем та честю. Моя совість, серце і душа чисті перед людьми, які приймали участь у торгах. А ще мене неймовірно виводить з себе той факт, що нашою ідеєю користуються всіляка навалоч у власних меркантильних цілях» - все що вдалося випитати в Андрія, надсилаючи йому повідомлення в соціальну мережу. *Фото Андрія Турченюка з vk.com*

Найбільш активні, судячи з дописів на сторінці аукціону, учасники також не володіли інформацією про результати акції. Не відслідкували цього й журналісти, які під завершення акції радісно повідомляли про 47 тисяч залучених на благодійність коштів.

Через два дні після початку наших дзвінків і повідомлень Тетяна нам нарешті відповіла Вконакті, що готова з нами поспілкуватися. Чому так довго не виходила на зв'язок, пояснила нам та усім знайомим в цій соціальній мережі, розмістивши на ньому такий запис (подаємо скорочено):

«Тільки після літа повернулась до життя у соцмережах!... Як у мене пройшло літо? – відповідь тільки одна Вам так навіть і не снилось!!! Ми з чоловіком відпочили просто шикарно!

Тетяна Герасименко

ПРИВІТ УСІМ! Тільки після літа повернулась до життя у соц мережах! Вражена (можна сказати просто ШОКОВАНА) Вашою увагою до моєї особистості і мого особисто життя в цілому! 458 повідомлень і 356 людей попросились в друзі :-)) Мабуть причина, але трохи шакусна шифра для мене! Любі друзі, оскільки Ви написали дуже багато повідомлень і я не зміг оперативно відповісти усім тоном напишу коротко на стів'ячі новини у мене зараз відбулось: 1. Дуже багато питань чи я не вагітна в друге - обіцяю Вам чесно! тільки коли відчую, що сперматозоїд мого чоловіка дійшов до яйцеклітини зразу напишу Вам в статусі про це! Щоб Ви ДІЗНАЛИСЬ ПЕРШ! 2. Як у мене пройшло літо? - відповіла тільки одна Вам так навіть і не снилось!!! Ми з чоловіком відпочили просто шикарно! Першу половину літа провели на азовському морі а другу половину на Хрінниках (навіть на концерт Кузьми попали :-)) 3. Не приємна новина, але факт - я тепер БЕЗРОБІТНА! запису у трудовій книжці у мене не має :- (хожу тепер як першокласниця на різні тупі тренінги в центр зайнятості! Отож, якщо хтось хоче запропонувати мені креативну роботу, то не стримуйте свої БАЖАННЯ! :-)) 4. УСІМ ДУЖЕ ДЯКУЮ ЗА ПРИВІТАННЯ З ДНЕМ НАРОДЖЕННЯ!!!!!! 5. Буду скоро знову робити операцію на носі :-((((буде лікарняні десь на два місяці :-(((((((6. Можє щось забула звиняйте ... він відлишу особисто на Ваші повідомлення але не відразу бо їх дуже БАГАТО а я ОДНА!!! Цілую, Люблю, Бувайте!!!!

Чи Ви раді що я повернулась?

Першу половину літа провели на азовському морі, а другу половину на Хрінниках (навіть на концерт Кузьми попали :-)) 3. Неприємна новина, але факт – я тепер БЕЗРОБІТНА! запису у трудовій книжці у мене не має :- (хожу тепер як першокласниця на різні тупі тренінги в центр зайнятості! Отож, якщо хтось хоче запропонувати мені креативну роботу, то не стримуйте свої БАЖАННЯ! :-)).

Фото Тетяни Герасименко з vk.com, оприлюднене минулоріч. Цього року безробітна Тетяна, яка зберігала зібрані 30 тисяч, відпочивала на морях ціле літо «як вам і не снилось».

Тож наступного дня ми зателефонували Тетяні. З її слів, на аукціоні зібрали 28 тисяч гривень. На ці кошти, після того, як з'ясували, що на апарат, який планували, їх не вистачає, нібито закупили ліки для дітей з відділення онкогематології Рівненської обласної дитячої лікарні. Тетяня також запевняє, що є всі документи, які підтверджують витрати, але обцяє їх надати за кілька днів, бо «дуже зайнята» семінарами на біржі.

Магічні цифри 905,30 у звітах організаторів

У цей же час на стіні в групі «Живі торги» з'являється повідомлення від співорганізатора аукціону «Живі торги» Андрія Турченюка. «Вилучена сума коштів була озвучена відразу по завершенню торгів, – пише Андрій. – Станом на 16 грудня 2011 року вона становила 30 690 грн., але аж ніяк не 38 тисяч, про що запевняють певні невідомі мені особи... Завдяки продовженню часу збору коштів, було зібрано 32 640 грн. Ні для кого не секрет, що була ідея придбання апарату для визначення ланцюгової полімеразної реакції до гепатиту, який коштував 43 тисячі грн., про що було проінформовано (та схвалено учасниками торгів) від 2 грудня 2011 року.

«ЖИВІ ТОРГИ» ⇒ БЛАГОТВОРНИЙ АУКЦІОН ⇒ НИКОЛАЙ
 Вітаю усіх друзів та недругів.
 Від свого мему часу відмовився на питання, яке на жаль, лишається відкритим - використання вилучених коштів? Якщо ви дійсно сподівалися на перебіг акції, то вилучена сума коштів була озвучена відразу по завершенню торгів. Станом на 16 грудня 2011 року вона становила 30 690 грн., але аж ніяк не 38 тисяч, про що запевняють певні невідомі мені особи. За попередніми підрахунками вартувалась сума коштів становила 47 210 грн., так звали ж вилучені цифри в 38 тисяч? Сток, повернувшись до реальності. Завдяки продовженню часу збору коштів, було зібрано 32 640 грн. Ні для кого не секрет, що була ідея придбання апарату для визначення ланцюгової полімеразної реакції до гепатиту, який коштував 43 тисячі грн., про що було проінформовано (та схвалено учасниками торгів) від 2 грудня 2011 року. Певний період часу тривали пошуки та варіанти придбання апарату. Але на жаль, реалізувати задумане не вдалось. Вчора я отримав чек (він прикріплений нижче) про придбання ліків на певну суму. Хочу заперечити плітки, що організатори посилюються один на одного, приховують інформацію, як про суму вилучених коштів, так і про їх використання, і сказати наступне: використання та збереження коштів проводилось одноосібно спів організатором акції без моєї участі. Успадковою вою серйозність та глибину ситуації, та готовий дати відповід на всі подальші запитання.
 З повагою, спів організатор благодійного аукціону "Живі торги", Андрій Турченко.

Андрій Турченко
 вчора о 22:30

Роман Ткачук
 Ну, і куди дівайся придбані ліки?
 вчора о 23:22

Певний період часу тривали пошуки та варіанти придбання апарату. Але на жаль, реалізувати задумане не вдалось. Вчора я отримав чек (він прикріплений нижче) про придбання ліків на певну суму. Хочу заперечити плітки, що організатори посилюються один на одного, приховують інформацію, як про суму вилучених коштів, так і про їх використання, і сказати наступне: використання та збереження коштів проводилось одноосібно співорганізатором акції без моєї участі».

А ось і чек, який оприлюднив Андрій Турченко:

На прохання, розміщені в коментарях під цим повідомленням, Андрій Турченко не відповідає. А прохання суттєві: подати чек кращої якості, щоб на ньому було чітко видно, які ліки придбані і в якійсь кількості. Також учасники групи просили повідомити, кому ж були ці ліки надані. У відповідь – тиша.

Телефонуємо знову до Тетяни Герасименко. Перепитуємо, яка ж сума була зібрана, адже озвучені нею 28 тисяч не співпадають з 32-ма тисячами, про які написав другий співорганізатор. Також просимо ознайомити зі звітними документами.

– Близько 30 тисяч було зібрано, – суперечить Тетяна попередньо сказаному нею. – Гроші в оргкомітеті зберігалися. На 28 тисяч ми купили ліків і ще допомогли просто відділенню (дитячої онкогематології – авт.). Їм там ремонт потрібно було робити.

60

За кілька днів Тетяна також надіслала нам копії деяких документів, які вона вважає такими, що підтверджують витрати за цільовим призначенням: акт про прийом ліків та чеки на постільну білизну.

Ось копії цих документів:

НАКЛАДНА № 17
від "5" 04 2012 р.

Кому: _____
Від кого: ЦРЛ Червоної Волинської області
Через кого: _____
За адресою: стр. № _____ від " " 2012 р.
Підставою: Медичний акт

№ п/п	НАЗВА	Об. вим.	К-ть	Ціна	Сума
1	Лікарські засоби	кв.	20	765,00	3500,00
					ПІДСУМОК
					ПДВ 20%
					РАЗОМ
					3500,00

РАЗОМ: Три тисячі п'ятсот гривень 00 коп.
(пронесено)
Директор: _____ Головний бухгалтер
Здає: _____ Приймає

НАКЛАДНА № 18
від "5" 04 2012 р.

Кому: _____
Від кого: ЦРЛ Червоної Волинської області
Через кого: _____
За адресою: стр. № _____ від " " 2012 р.
Підставою: Медичний акт

№ п/п	НАЗВА	Об. вим.	К-ть	Ціна	Сума
1	Лікарські засоби	кв.	20	140,00	2800,00
					ПІДСУМОК
					ПДВ 20%
					РАЗОМ
					2800,00

РАЗОМ: Дві тисячі вісімсот гривень 00 коп.
(пронесено)
Директор: _____ Головний бухгалтер
Здає: _____ Приймає

Актів, які би підтверджували, що білизну віддали у відділення дитячої онкогематології, Тетяна не змогла надати, мовляв, «це давно вже було, ці документи у неї в папці були, можливо, ті хто сканував, якогось документу не додивився». Так само Тетяна не змогла надати чек, який би підтверджував закупівлю медичних засобів на суму 28 905, 30 гривень, зазначених у акті.

У акті про отримання медичних засобів (не ліків! – ред.), який містить суму, на 2 тисячі гривень меншу, ніж чек, оприлюднений другим співорганізатором, дивним чином з чеком співпадають останні цифри: 905, 30. Але ще дивніше те, що в Рівненській обласній дитячій лікарні у вересні підтвердили передачу ліків від організаторів «Живих торгів». Щоправда не на 28 905, 30, як зазначено це в акті, наданому Тетяною, а лише на тих самих магічних 905, 30 гривень. І не в квітні, а у вересні 2012 року, тобто через кілька днів після наших багаторазових спроб сконтактувати з організаторами та повідомлень на їхні сторінки в соцмережах з проханням оприлюднити звіти.

В обласній лікарні порталу «Четверта влада» також надали копію чеку, згідно якого відбулася передача ліків, та акт прийому

Про 28 тисяч гривень нібито пожертвуваних коштів для онкохворих дітей у лікарні нічого не знають

– До мене підійшла ця жінка. Вона сказала, що назбирали 20 тисяч гривень, – так пригадує зустріч з Тетяною у вересні (напередодні закупівлі медикаментів на 905 гривень) **завідуюча відділенням онкогематології обласної дитячої лікарні Любов Краков'ян**. – Сказала, що вони хочуть закупити апарат для проведення полімеразної реакції для визначення гепатитів. Але для цього потрібно ще дуже багато умов. Апарат коштує, зі слів Тетяни, не 20 тисяч, а 300 тисяч. Я тоді відправила її до головного лікаря. Тому що одна з умов розміщення цього апарату – надання приміщення, ремонт у цьому приміщенні, купівля устаткування, яке високо очищує повітря. Це потрібно обговорювати на рівні адміністрації. Але вона сказала, що зараз може закупити медикаментів на тисячу гривень. То ми написали що нам потрібно. Ми записали системи, десь на 250 гривень. І десь на 750 гривень фізрозчину. І це все що вона закупила і привезла на відділення. За інші кошти я не знаю.

Не знає про інші кошти, які надала Тетяна Герасименко для відділення, й **в.о. головного лікаря лікарні Марія Герасимчук**, яка у відповідь на запит порталу «Четверта влада» зазначила, що у квітні, яким датований акт, наданий Тетяною, жодних матеріальних цінностей від неї не надходило. Зі слів Марії Герасимчук, це ж підтверджує й ревізор лікарні Анатолій Десятниченко, підпис якого нібито фігурує в акті Тетяни.

Марія Герасимчук також пригадує, що представники лікарні підписували для Тетяни Герасименко у вересні її примірник акту (той що на 905, 30 грн.). І він дійсно був схожий на оприлюднений Тетяною, тільки сума в підписаному лікарями акті була відповідна реально отриманим лікарнею цінностям: на 905, 30 гривень. І датована 5-м вересня, а не 5-м квітня.

Ми ще раз зателефонували Тетяні Герасименко, щоб почути її версію причин того, що надану нею копію акту не підтвердили в лікарні як дійсну. Тетяна відповіла на дзвінок не відразу. Проте коли почула запитання, голос у дівчини затремтів.

– Тетяно, в лікарні нам не підтвердили прийом від вас ліків на 28

тисяч гривень, а ваш акт вважають підробкою. Чи плануєте ви повертати кошти?

– В лікарню ми повернули кошти... Мені зараз незручно говорити, бо я на вулиці. І по телефону якось пояснювати не дуже.

– *А яку суму в лікарню ви повернули?*

– Повернули всі виручені кошти.

– *Яка це сума?*

– Це сума, яку я вам переслала.

– *Тобто ви повернули в лікарню 28 тисяч гривень? А коли це було?*

– Так. Там є число.

– *Тобто ви наполягаєте, що цей акт, який ви переслили – це оригінальний документ? На 28 тисяч?*

– Я не наполягаю. Я вам просто прислала документ.

– *Тетяно, поки матеріал не опублікований, ви ще можете озвучити якісь свої наміри.*

– *Гроші використані за цільовим призначенням.*

– *Яким чином за цільовим призначенням ви їх витратили, якщо в лікарні ці витрати не підтвердили?*

– Не знаю, з ким ви розмовляли в лікарні...

– *З усіма відповідальними особами, які відповідають за прийом ліків, зокрема з тими, чи підписи нібито зафіксовані в акті, який ви надали.*

– (мовчанка – авт.)

– *Тетяно, я особисто до вас не маю претензій. Але як журналіст я*

ознайомилася з документами, які ви надали, і можу зробити висновки, що вони не відповідають дійсності: ні чек, виставлений у групі, ні акт.

– Не знаю що ви намагаєтеся мені пояснити. Я звернуся в лікарню щоб з'ясувати і тоді ми ще раз поспілкуємося.

Тож наразі Тетяна наполягає, що вона передала ліки для відділення на ту суму, яка вказана в її акті: 28 905 гривень. Проте чеку, який би підтверджував передачу цих ліків, Тетяна так і не надала. Так само як і не надала документи, які б підтверджували, що в лікарні прийняли від неї 40 комплектів постільної білизни, чеки за придбання якої вона подала як звітні документи.

Як розповідають порталу «Четверта влада» юристи, такі дії можна кваліфікувати як шахрайство – кримінально караний злочин. До того ж організований групою осіб. Що це насправді нехай з'ясує відділ боротьби з економічними злочинами УМВС, куди ми скеруємо зібрані під час журналістського розслідування матеріали.

Благодійність буває справжньою

Хочемо нагадати, що у Рівному тривалий час існують благодійні ініціативи, які щоразу звітуються належним чином про зібрані й витрачені кошти. Їхні витрати підтверджують і лікарі рівненського відділення дитячого онкогематології, і батьки онкохворих дітей. Одна з таких організацій, яка опікується дитячою онкогематологією – благодійний фонд «Скарбниця надії».

– Всі кошти, які збираються волонтерами Благодійного фонду «Скарбниця Надії» для допомоги онкохворим дітям з рівненської лікарні, надходять на рахунок Благодійного фонду, – розповідає голова фонду Анна Ільюк. – Жертводавець вказує прізвище дитини, або назву проекту, на який перераховує кошти.

Анна Ільюк на обох фото зі Світланкою Хомич, яка була пацієнткою відділення онкогематології Рівненської обласної дитячої лікарні. Світланка стала першою дитиною, в якій Анна була постійним волонтером. Зараз дитина здорова. Друге фото зроблене 2 тижні тому, коли Світланка приїжджала на обстеження. Фото з архіву Анни Ільюк:

За словами Ільюк Анни, у Рівному та Здолбунові в магазинах та супермаркетах також є скриньки для пожертв, гроші з яких вилучаються довіреним волонтером за наявності документу – акту вилучення коштів. Зі скриньки кошти також надходять на рахунок фонду. Вся звітність по надходженнях відображається на сайті <http://poryatunok.at.ua/>.

– Якщо ці кошти надійшли з якоїсь акції, як скажімо недавно була акція «Не будь байдужим», або «Аукціон Надії» (прототип «живих торгів» – спільний проект благодійного фонду та групи ВК «Типове Рівне»), то ці кошти у звітах зазначаються як зібрані під час акції, та витрачаються на закупівлю ліків, – продовжує Анна. – За ці останні дві акції було зібрано 395 та 950 гривень відповідно. На суму 1 345 гривень було закуплено ліки для 17-річного пацієнта Діми Сича (препарат Дефлюкан та Зовіракс).

За словами Ільюк Анни, у Рівному та Здолбунові в магазинах та супермаркетах також є скриньки для пожертв, гроші з яких вилучаються довіреним волонтером за наявності документу – акту вилучення коштів. Зі скриньки кошти також надходять на рахунок фонду. Вся звітність по надходженнях відображається на сайті <http://poryatunok.at.ua/>.

– Якщо ці кошти надійшли з якоїсь акції, як скажімо недавно була

акція «Не будь байдужим», або «Аукціон Надії» (прототип «живих торгів» – спільний проект благодійного фонду та групи ВК «Типове Рівне»), то ці кошти у звітах зазначаються як зібрані під час акції, та витрачаються на закупівлю ліків, – продовжує Анна. – За ці останні дві акції було зібрано 395 та 950 гривень відповідно. На суму 1 345 гривень було закуплено ліки для 17-річного пацієнта Діми Сича (препарат Дефлюкан та Зовіракс).

*Благодійний фонд
«Скарбниця Надії»
регулярно організовує
святкування у
відділенні
онкогематології
Рівненської обласної
дитячої лікарні.
Участь у святкуванні
бере й голова фонду.
Фото з архіву Анни*

Як розповідає голова фонду, за 8 місяців 2012 року на рахунок фонду надійшло 513 500 гривень. Наразі витрачено на медикаменти та проведення обстежень пацієнтів онкогематологічного відділення 403 000 гривень; на придбання матеріалів для творчих занять – 1600 гривень, на покращення побуту відділення онкогематології РОДЛ – 39 400 (в тому числі заміна всіх вікон на металопластикові, нові жалюзі, лінолеум, меблі). Ремонт обладнання у відділенні – 450 гривень. Та надано допомоги дітям не з онкологічними діагнозами на суму 7800 гривень.

– На рахунку залишаються ще кошти для тих дітей, які продовжують лікування, бо ледве не щодня фонд закуповує медикаменти для пацієнтів, – пояснює Анна.

Також Анна Ільюк радить, на що варто звернути увагу, якщо вирішили долучитися до благодійного заходу:

1. Потрібно звертатися до зареєстрованих організацій, які можна перевірити.

2. Має бути звітність. Якщо така є, то значить особа, що є організатором, є відкрита у всьому.

3. Мають бути контакти особи та установ, куди ці гроші будуть перенаправлені, аби жертводавці самі у будь-який час могли впевнитися, де їхні пожертви.

– Від себе лиш могу додати, що з першого дня, коли вони заявили про другий тур збору коштів по «живих торгах» (акція «живих торгів» триває за участі Тетяни Герасименко у Рівному не вперше – авт.), від них прозвучав обман, – згадує про Тетяну Герасименко **голова благодійного фонду Анна Ільюк**. – Організатори роздали макети листів до Миколая, які діти з великим захватом писали, і досі дехто з тих дітей чекає Миколая. І ми, як волонтери, приходимо до відділення, а в нас питають дівчорята, ми ж слухалися, і лікувалися, чого Миколай нам не приніс того і того. Ми ж писали йому листа...

*Макет листів,
підготовлений колегами
Тетяни Герасименко,
відповідь на які діти з
відділення
онкогематології так і не
дочеклися.*

Кров – не водиця

<http://goo.gl/0pnlw>

*Олександр Акименко, бюро журналістських розслідувань
«Свідомо», для «Галицького кореспондента»*

Якщо, не дай Боже, Вам чи Вашим близьким доведеться переливати кров, пильнуйте! Ми знайшли підтвердження численним скаргам хворих, які вважають, що їх інфікували під час переливання. Ми також з'ясували, чому так стається.

На що скаржаться?

Скарг, що після переливання крові з'явилися хвороби, безліч. Мова йде про сифіліс, ВІЛ та - найчастіше - гепатит. Ось кілька цитат із листів, які надійшли, коли бюро журналістських розслідувань «Свідомо» оголосило, що зайнялося цією темою:

«Мені робили операцію - кесарів розтин - у 1991 році. Вливали багато донорської крові. У 1998 році була операція, і знову вливали кров. Коли мене інфікували, не знаю. Дізналася про те, що в мене гепатит С, у липні 2007 року. Вже рік, як мені тяжко дихати. Олена, Крим».

«У мого сина Саші у дев'ять років лікарі виявили страшний діагноз - лейкемію. Через те, що ми живемо у селі, прибуток маємо маленький. Батько у відпустці по догляду за дворічною дитиною. А я - у лікарні з сином. А тут, неочікувано, ще одна біда - при переливанні крові занесли гепатит В. Наталія, Дніпропетровська область».

«Я пожежник, ліквідатор аварії на ЧАЕС. Мав рак щитовидної залози. Мене прооперували у 2000 році. У 2001 мав гострий апендицит і ще одну операцію. У 2003 році в інституті інфекційних хвороб у Києві поставили діагноз - гепатит С. Дмитро, Чернігів».

Про те, що кров, яку переливають українцям, є небезпечною, роками пише до "Дзеркала тижня" лікар Лариса Вахненко. Хоча для неї це означає наживати ворогів серед колег. Вахненко завідує

відділенням трансфузіології (переливання крові) провідного хірургічного закладу країни - Національного інституту хірургії та трансплантології імені Шалімова.

«Ненауково. Ми готували публікацію у відповідь, але вирішили не метати бісер перед свинями», - заявив один із тих, чия робота в статті Вахненко ставиться під сумнів.

«Свідомо»: «Пані Ларисо, а чому Ви про це пишете?»

Лариса Вахненко: «Наші санітарні станції необ'єктивно відстежують випадки зараження гепатитами, а головне - їхні причини. А потім люди приходять до нас на пересадку печінки».

Як реагує медична влада?

Скільки зі скарг офіційно підтверджено? Ми запросили у Міністерства охорони здоров'я дані про зареєстровані випадки інфікування під час переливання крові. МОЗ надав цифри лише по ВІЛ. Офіційно - 21 випадок за 20 років. Останній зареєстрували минулого року у Мелітополі в Запорізькій області.

По інших хворобах МОЗ інформації не надав. Також не було відповіді від міністра Василя Князевича. Ми запитували, як він ставиться до скарг хворих, що вважають себе інфікованими під час переливання крові. І якщо він погоджується з існуванням цієї небезпеки, то що планує робити? Як нам пояснила співробітниця прес-служби, це запитання не до міністра, а до профільного спеціаліста - головного інфекціоніста України. А такої людини зараз немає - посада вакантна.

Зате, як виявилось, ще з червня у складі МОЗ працює комісія, завдання якої - оцінити, як в Україні перевіряється кров. Створили комісію на вимогу парламентського комітету з охорони здоров'я. Члени комітету також отримували скарги, що кров - заражає. Зокрема, скарги писала громадська організація «Донори за безпечну кров». Її лідер Галина Раєвська - біохімік. Раніше вона сама розробляла системи для виявлення у крові ВІЛ.

«Комісія працює. Висновків ще немає», - повідомив член комісії, директор Інституту патології крові і трансфузійної медицини Василь

Новак, якому ми подзвонили з проханням розповісти, що з'ясовано. Після цього ми вирішили самі розібратися, хто і як в Україні перевіряє кров.

Як перевіряють кров?

Це робиться на станціях переливання крові або у лікарнях, що мають власні банки крові. Для перевірки використовують тест-системи, які працюють за методом імуно-ферментного аналізу. Якщо просто - рідина жовтішає при зустрічі з антитілами вірусу. За стандартами Всесвітньої організації охорони здоров'я, цей метод має виявляти 99 зі 100 заражених зразків.

І ось тут у нас виникло перше здивування. Ми отримали документи, що викликали занепокоєння парламентського комітету. Це - статистика з тринадцяти станцій переливання крові. Вона свідчить, що тест-системи, які використовуються на наших станціях, часто виявляють у крові ВІЛ, коли його там немає. Тобто тест-система показує вірус, кров вибраковується, людину, яка її здала, відправляють на обстеження, а вона виявляється здоровою.

На одній зі станцій частка таких помилкових діагнозів сягнула 82%. Можна тільки уявити собі стан тих людей, які прийшли здавати кров і почули «знайдено ВІЛ», а після спеціалізованої перевірки - «вибачте, не підтвердилося». Але ще це означає, що багато крові вибраковується дарма. І постає головне питання. Якщо тест-системи часто виявляють вірус там, де його немає, то як часто вони помиляються в страшніший бік - не помічають віруси у донорів крові?

Як перевіряють тест-системи?

Цим має займатися Державна служба лікарських засобів і виробів медичного призначення. Завідуючий сектором біопрепаратів цієї служби Тарас Ляковський повідомив, що до 2006 року тест-системи по крові оцінював Центр імунобіологічних препаратів. Після 2006 року - Інститут епідеміології та інфекційних хвороб імені Громашевського. Пізніше ми з'ясували, що і Центр, і Інститут працюють в одному приміщенні за адресою Київ, вулиця Амосова, 5 і фактично використовують одну лабораторію.

Коли ми туди навідалися із запитанням «Як перевіряються тест-системи?», то здивувалися вдруге. Директор Інституту Віктор Марієвський заперечив, що Держслужба замовляє йому перевірку: «З 2006 року через лабораторію інституту пройшло всього дві тест-системи з тих, які є на ринку. Це були швидкі тести на ВІЛ. На замовлення компаній-виробників».

«Свідомо»: А хто тоді перевіряє?

Віктор Марієвський: «Ми у списку не одні».

Повторний дзвінок у Держслужбу Лясковському дав нове пояснення. З 2006 року тест-системи по крові не оцінювалися. Тому Інститут Громашевського і не отримував такого замовлення. Але коли така перевірка знову буде, Інститут зможе взяти в ній участь.

Діагноз такому стану справ ставте самі. Ми пропонуємо сторонню оцінку перевірок, що були здійснені до 2006 року. Вона зроблена Інститутом патології крові і трансфузійної медицини у звіті за 2006 рік: «Охарактеризувати якісні показники тест-систем, які використовуються для скринінгу донорської крові на наявність гепатитів В, С та сифілісу, не видається можливим через відсутність верифікаційних (підтверджуючих - редакція) та експертних досліджень».

Нагадаємо, висновками цих перевірок медична влада користується досі. І на їх основі витрачає гроші платників податків. Для закупівлі тест-систем.

У кого купують тест-системи?

Відповідь на це запитання більш ніж промовиста. На наш запит МОЗ надав результати тендерів на закупівлю протягом останніх двох років тест-систем для виявлення у крові ВІЛ та гепатиту С і В. Переможці тендерів: «Діапроф-Мед» (Україна), «Діагностичні системи» (Росія), «Bio-Rad» та «Ani Labsystems» (Франція). Найбільше було закуплено у «Діапроф-Меду». За інформацією МОЗ, у 2007-2008 «Діапроф-Мед» заробив на таких тест-системах 8 467 100 гривень.

Залишилося з'ясувати, кому належить компанія.

Не можна сказати, що ми здивувалися втретє, коли дізналися прізвища власників. Навпаки, це дуже типова ситуація в Україні. Отже, дані Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку про склад акціонерів «Діапроф-Мед» станом на квітень 2008 року. 11 фізичних осіб:

1. Мартиненко Дмитро Леонідович
2. Троянський Василь Васильович
3. Гураль Анатолій Леонтійович
4. Марієвський Віктор Федорович
5. Несміян Зоя Петрівна
6. Устиненко Олег Ігорович
7. Ткаченко Віталій Володимирович
8. Шевчук Олександр Анатолійович
9. Харченко Станіслав Вікторович
10. Співак Микола Якович
11. Радченко Віктор Володимирович.

І дві юридичних особи: ЗАТ "БіоТоп" та НВП ТОВ "Діапроф, ЛТД".

Не мета цього розслідування викривати окрему компанію. Але не можна не зауважити, що ім'я, прізвище та по батькові Радченка Віктора Володимировича повністю збігається з іменем, прізвищем та по батькові сина екс-голови Служби безпеки України. А Віктор Федорович Марієвський вже знайомий читачеві як керівник установи, що вповноважена перевіряти тест-системи по крові, - Інституту епідеміології та інфекційних хвороб імені Громашевського.

На зустрічі з Віктором Федоровичем ми побачили ще одного акціонера «Діапроф-Меду» - Анатолія Леонтійовича Гуралья. У цьому ж Інституті Громашевського він очолює лабораторію вірусних гепатитів та ВІЛ-інфекцій. Тих самих хвороб, якими найчастіше інфікуються люди під час переливання крові.

«Свідомо»: «Більшість тест-систем виробляє компанія «Діапроф-Мед». Ми знайшли ваші прізвища у списку акціонерів цієї компанії». Анатолій Гураль: «Ну то що? Я вважаю, що за те, що ми акціонери і заснували це підприємство, нам треба орден дати. Я вважаю це своєю великою гордістю».

Віктор Марієвський: «Заснував це підприємство професор Гураль. Він був його першим директором. Це підприємство створювалось за дуже прихильного ставлення Кабінету міністрів, особисто міністра Спіженка і мене як першого заступника міністра. Ми робили все, щоб створити його. Був початок 90-х років. Коли ми лишилися один на один з проблемами... Доступність тест-систем була тяжкою. Навколо нас закутилися десятки компаній, які пропонували свої продукти. Випуск тест-системи на нашому підприємстві обходився нам у 30 центів».

«Свідомо»: «А що Ви скажете про скарги людей, які вважають, що вони захворіли внаслідок переливання крові?»

Анатолій Гураль: "Це поодинокі випадки. Посттрансфузійний гепатит, як кажуть, приховати неможливо".

Віктор Марієвський: "Людина, якій переливають кров, як правило, тяжко хвора. Значить, вона отримує безліч ін'єкцій, діагностичних процедур, пов'язаних з порушенням діяльності слизових і шкірних оболонок. Все це, в свою чергу, може призвести до інфікування. І епідемічно розмежувати, чи ця людина інфікувалася від переливання крові, чи від ін'єкцій, чи ендоскопії, майже неможливо".

Чи нормальною є ситуація, коли багато людей скаржаться на важкі хвороби, а регулярної перевірки тест-систем немає, і держава при цьому закуповує їх у компанії, де акціонерами є керівники профільної медичної установи? Нехай над цим запитанням поміркують не тільки журналісти. Ми лише закликаємо людей бути обережними. Є дуже переконливе свідчення, що хворі після переливання крові люди скаржаться не дарма. Кров в Україні справді небезпечна.

А докази?

Знайти їх допомогли гемофіліки. Це невеличка група людей, які постійно користуються препаратом, що робиться з крові. Тобто вони системно, регулярно отримують чужу кров. Абсолютна більшість з них інфіковані гепатитом.

Олександр Шмило, голова Всеукраїнського товариства хворих на гемофілію, вважає: «Серед людей хворих на гемофілію, в Україні, не менше 85% мають гепатит С і 99% - гепатити А або В".

На наше прохання були зроблені дзвінки десяти матерям дітей, що хворіють на гемофілію. Вони були обрані випадково. Це - не репрезентативне дослідження, але і його результати вражають. З десяти дітей п'ятеро хворіють на гепатит В, троє - на гепатит С, одна дитина на гепатит В та С одночасно. Остання з нашого списку дитина на гепатит ще не обстежувалася.

Як же вберегтися від зараження під час переливання крові? Надійного способу немає. Ми дізналися про випадки, коли зразки крові, яку збираються переливати, нелегально надають родичам пацієнтів. З проханням за власні гроші зробити альтернативний аналіз у приватній лабораторії, де використовують технологію полімеразно-ланцюгової реакції - кров тестують на рівні ДНК і виявляють в ній гени вірусів. Цей метод визнають ефективним усі, включно з професором Марієвським. Видається, це єдиний вихід. Так, дорого, так, проти правил поведження з кров'ю, але деякі лікарі йдуть на це.

Врізи:

Лариса Вахненко, керівник відділення трансфузіології Національного інституту хірургії та трансплантології імені Шалімова:

«По-перше, гарантія безпеки донорської крові - безкорисливе донорство. У всіх європейських країнах люди вважають за честь піти здати кров, там уряди ведуть пропаганду донорства, всіляко його рекламують. А у нас йдуть у донори заради 80 гривень. Люди, розраховуючи на оплату, приховують хвороби.

По-друге, треба впровадити чітку статистику по гепатитах, відстежувати і розслідувати усі випадки інфікування. А також переходити до тестування крові за допомогою полімеразно-ланцюгової реакції. Вона дає можливість точніше встановити вірус. Це дорого, зате безпечніше».

Звірі в погонах? Як загинув студент Ігор Індило

<http://www.pravda.com.ua/articles/2010/06/4/5108172>

Дмитро Гнап, Українська Правда

"Ми б хотіли побачити, як би Крикун чи його дитина, лягли на ту лаву, на якій лежав Ігор. І як би він упав. І ми б хотіли побачити - він би собі проламав череп чи ні? Чи з "висоти свого зросту" Крикун упав і проламав би собі череп?... Ми б це хотіли побачити!" - Валентина Індило - тітка загиблого Ігоря Індила не стримує гнів та горе, почувши від журналістів про результати внутрішньої перевірки дій столичних міліціонерів, [озвучених у Верховній Раді](#) їхнім начальником Олексієм Крикуном.

Через два тижні після загибелі хлопця, правоохоронці на чолі з Крикуном вперто повторюють, що хлопець сам кілька разів впав на підлогу, вдарившись головою, від чого і помер. Звинувачення у тортурах чи побитті з гнівом відкидають. Наче йдеться про явище абсолютно небувале та не притаманне українській міліції.

За тиждень, коли тривало це журналістське розслідування, ще не можна сказати однозначно, чиї дії стали причиною смерті хлопця. Але цього часу виявилось цілком достатньо, щоб зібрати факти, які ставлять під сумнів офіційну міліцейську версію смерті Ігоря.

День народження та смерті

18-го травня Ігор святкував би своє 20-ти річчя. Надвечір перед цим, 17-го травня, хлопець зустрівся зі своїм другом Володимиром Лесенком, щоб відзначити ювілей.

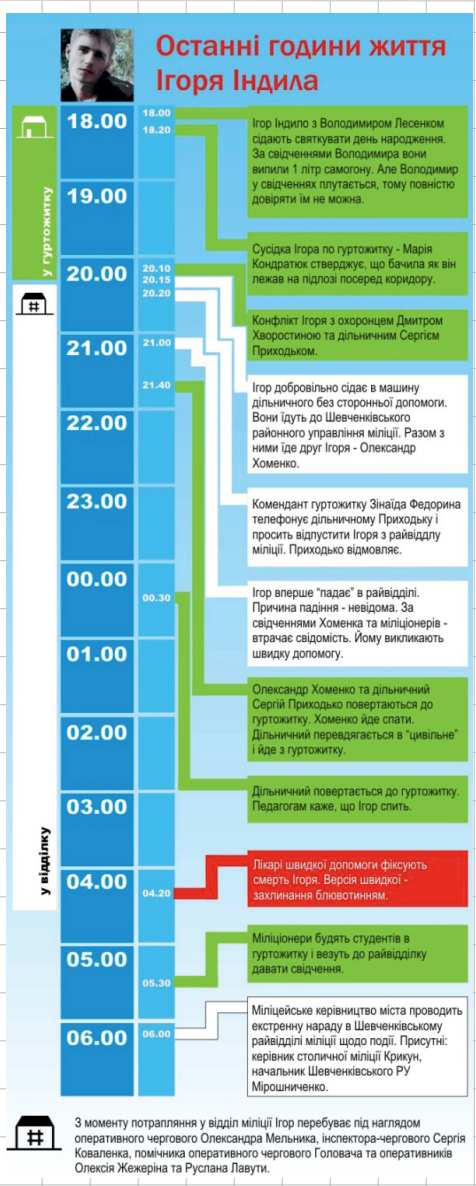
Святкувати завчасно - погана прикмета, але Володя, як він каже, наступного дня мав їхати у справах і залишитися на свято друга ніяк не міг. Тому зустрілися напередодні і вирішили "посидіти" у Ігоря в кімнаті гуртожитку. Це не заборонено - аби нікому не заважали. Однокурсники та викладачі, кажуть, що раніше Ігоря особливо не бачили за випивкою. Так, хіба що на свята... А тут ювілей - чому б не відсвяткувати? Посиденьки скінчилися конфліктом з охоронцем

гуртожитку Дмитром Хворостою та дільничним міліціонером Сергієм Приходьком. "Неприємності" Ігоря продовжилися у Шевченківському райвідділку міліції, звідки живим він вже не повернувся.

Послідовність подій, які передували смерті Ігоря Індила та сталися одразу після неї, можна викласти у такій графічній схемі:

Свою версію смерті хлопця керівники Шевченківського райуправління міліції озвучили майже одразу, як тільки історія із його загибеллю набула резонансу.

27-го травня в репортажі каналу 1+1 начальник Шевченківського райуправління столичної міліції - Петро Мірошниченко заявив: *"За нашими відомостями, перепрошую, він (Ігор Індило) падав три рази. Перший раз - бачили, як він лежав на коридорі... П'яним, до речі. Другий*

раз - він впав при земляку з висоти власного зросту. Третє - він, коли лежав на лавці, впав з висоти, десь, 50 сантиметрів."

В цьому ж репортажі заступник начальника відділу Шевченківського управління міліції - Олександр Білоконний доповнює аргументи свого шефа: *"В його (Ігоря Індила) крові виявлено залишки алкоголю - 1,7 проміле, а в "мочі" - 3,8. Щоби було зрозуміло, то від 4-х до 5-ти проміле - це для людини середньої статури - є смертельна доза".*

Отже, міліція, намагаючись спекатися відповідальності, постійно наголошує - Ігор був п'яний, тричі сам падав, бився головою, через це і помер. Мовляв, ми тут до чого?

Але численні "падіння", про які твердять міліціонери, важко назвати смертельними, якщо в них розібратися достеменно. Тим більше, що деякі "падіння" можуть бути взагалі вигадкою тих, хто не хоче нести відповідальність за гибель людини.

Три "падіння" Ігоря Індила

Першим падінням студента полковник Мірошніченко вважає його лежання в коридорі гуртожитку. Вдалося з'ясувати, що про це у своїх свідченнях заявила лише сусідка Ігоря - Марія Кондратюк. Вона єдина, хто бачив Ігоря в той день на підлозі гуртожитку. З нею відбувся цікавий діалог:

- Марія, що ви бачили в той вечір, незадовго до того, як Ігоря Індила забрали до міліції?

- Ну, я бачила, як він лежав на підлозі в холі нашого поверху.

- Що саме ви побачили?

- Він просто лежав на підлозі. А над ним схилився його товариш і намагався його підняти та відвести до кімнати.

- Ігорю було погано?

- Не знаю, може це у них прикол був такий. А може він справді впав та вдарився.

- По гуртожитку ходило багато студентів, але крім вас цього

ніхто не помітив. Скажіть, на вас персонально, не чинить тиск міліція і зокрема дільничний міліціонер Приходько?

- Ні не чинить.

- У вас раніше не було конфліктів із дільничним Приходьком, який забрав Ігоря в міліцію?

- Не було. (відводить очі).

- Ваші однокурсники сказали, що ваш чоловік раніше вчився в цьому ж коледжі і в нього був конфлікт з дільничним.

- (пауза)... так... був.

- Як це сталося?

- (пауза. Голос тремтить). Мій чоловік сидів на вахті в гуртожитку - перевіряв хто виходить та заходить. А дільничний тоді ще жив в гуртожитку зі своєю дружиною. Вона не закрила щільно двері на вході в гуртожиток і мій чоловік за це її обзивав поганим словом. Вона пішла і наскаржилася дільничному. Ну, він і забрав мого чоловіка у відділок. Мовляв, порушуєш порядок, обзиваєш людей.

- Довго чоловік там пробув?

- Кілька годин. Потім Приходько його відпустив, але забрав у нього паспорт і став вимагати 400 гривень, щоб чоловікові паспорт повернути і не порушувати адміністративну справу. Чоловік каже: нема в мене стільки грошей. Є тільки 50 гривень. Віддав йому 50, той повернув йому паспорт.

- Ви зверталися кудись зі скаргами на цей випадок?

- Ні.

Цю історію Марія Кондратюк розповіла у четвер на зустрічі "громадської комісії правозахисників та журналістів" з працівниками та студентами коледжу ім. Макаренка, в якому вчився Ігор Індило.

До речі, коли автор цих рядків намагався розпитати докладніше Марію Кондратюк про "подвиги" дільничного Приходька у гуртожитку, правозахисник Едуард Багіров, що неформально очолив комісію, почав звинувачувати автора в тенденційності та суб'єктивності. Пан Багіров наполягав, що треба зосередитись на вивченні подій навколо смерті Ігоря і не аналізувати минуле.

Хоча, такий аналіз, очевидно дещо пояснює і наштовхує на наступні висновки:

* Марія Кондратюк сказала неправду стосовно взаємовідносин з дільничним. Чи можна бути впевненим, що вона казала правду з приводу інших подій?

* Є свідчення, що дільничний Приходько займався здирництвом;
* Дільничний Приходько має досвід тиску на людину, яка є одним з головних свідків у справі про смерть Ігоря Інділа;

* Нарешті, є свідчення, що дільничний Приходько не вперше запроторює до райвідділку студентів за незначну провину.

До речі, щодо останнього, то йдеться не лише про випадок, що його розповіла Марія Кондратюк. Вбиті горем студенти на похоронах Ігоря не стерпіли - почали ділитися розповідями, які вони раніше тримали в секреті, тому що боялися.

- Уявляєте, розказують мені, що кілька місяців тому, виявляється, дільничний забирав до райвідділку ще одного нашого хлопця - Сергія Люлька з 2-го курсу, - схвилювано розповідає Олександра Черниш, завідувача відділенням коледжу, на якому вчився покійний Ігор. - Так от, студенти кажуть, Сергій з друзями сиділи-випивали в кімнаті, почали сміятися. Заходить дільничний, висмикнув Сергія і повіз в райуправління. Хлопець там просидів кілька годин, приїхав до гуртожитку сам, в синцях. Ще й розказав, що написав в управлінні заяву, про те, що в нього немає претензій до міліціонерів!

Сергій Люлька спочатку погодився розповісти про свій конфлікт з дільничним Приходьком. Вже було домовлено про зустріч. Але на зустріч хлопець так і не прийшов. Телефонном повідомив, що несподівано захворів і має терміново їхати в село на тиждень.

Після загибелі Ігоря Індила та розповідей студентів про знуцання, керівництво педагогічного коледжу імені Макаренка виселило дільничного Приходька з гуртожитку.

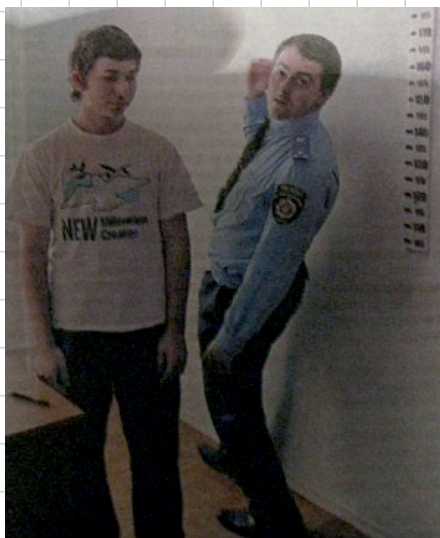
Слушне питання: хто йому взагалі дозволив там жити? Працівники коледжу розповідають так: хтось "згори" зателефонував директорці коледжу і попросив поселити міліціонера.

Мовляв, він без житла, так у нього хоч буде дах над головою, а в гуртожитку з міліціонером більше порядку. Директор коледжу, навіть, якби й хотіла не змогла б відмовити - вона теж комусь підкоряється. Правду сказати, Приходько спочатку таки допомагав боротися з порушниками та злодіями. Але зрештою, замість порядку, приніс спільноті коледжу горе.

До Сергія Приходька вдалося додзвонитися, щоб почути його версію подій. Проте, дільничний відмовився щось коментувати: "Без дозволу керівництва я не буду нічого говорити. До того ж порушено карну справу, я там проходжу як свідок, тому теж багато чого не можу говорити, зрозумійте. Як я міг?... Ех... До побачення". (Поклав слухавку).

Другим падінням Ігоря Індила правоохоронці назвали випадок у самому приміщенні Шевченківського райуправління, коли під час оформлення протоколу затримання, як кажуть, Ігор втратив свідомість і впав просто в кабінеті для оформлення затриманих.

Майор Приходько на собі демонструє що таке падіння з висоти власного зросту. Фото "Газета по-киевски"

Дільничний Приходько, який доставив хлопця до відділення, саме в цей момент оформлював протокол затримання. Міліція наполягає, що хлопець не встояв через те, що мав травму голови від попередніх падінь та був у стані сильного алкогольного сп'яніння. Як наслідок - "падіння з висоти власного зросту та удар головою об тупий предмет, яким виявилася підлога."

Що насправді сталося в кабінеті для затриманих, знають лише кілька людей, більшість з них - правоохоронці. Єдині свідки не з боку міліції того, що сталося - друг Ігоря Олександр Хоменко та працівники швидкої допомоги, які приїздили на виклик міліціонерів, коли Ігор втратив свідомість.

Олександр Хоменко підтримав версію правоохоронців:

- Ігор був в стані сильного алкогольного сп'яніння. Посварився в гуртожитку з дільничним, ображав його, поведився агресивно. Коли ми приїхали до Шевченківського райуправління міліції, там він втратив свідомість під час складання протоколу. Впав на спину, вдарився головою. Більше нічого говорити не буду.

- *Ігор нормально розмовляв в гуртожитку, самотійно сів в машину дільничного?*

- Так.

- *Як же він тоді міг знепритомніти від алкоголю, якщо до цього поведився адекватно?*

- (Сашко Хоменко мовчить)

- *А чому Ігоря не забрала швидка, якщо він втратив свідомість?*

- (Знову мовчить)

- Не чіпайте дитину своїми питаннями! - втручається мати Олександра Людмила Іванівна. - Він все сказав, що треба було! Не треба нам горя більше ніякого! Він і так бідний, натерпівся!

- Ми з Сашею Хоменком одразу після смерті Ігоря давали

пояснення в райвідділі, - розповідає сусід та приятель обох хлопців по гуртожитку Максим Копиця, - Хоменко після цих пояснень вийшов з міліції - блідий, руки тремлять, цигарку за цигаркою палить. В цей же день його мати забрала, і ми навіть не знали де вона його ховає. Кажуть, у нього був нервовий зрив.

В поведінці Олександра Хоменка підозрілим є наступний факт: він уникає будь-якого спілкування з пресою, студентами та викладачами. Смерть друга - звісно, важкий стрес, але чому через це ховатися? Його ж ніхто ні в чому не звинувачує.

Журналісти, які займаються цією темою, знають, що отримати хоч якийсь коментар від Олександра було в ці дні просто не реально. Мати повністю ізолювала хлопця від сторонніх контактів. Знімальна група одного з телеканалів майже день просиділа під дверима будинку Хоменків на Чернігівщині, він так і не вийшов до них. Якби не допит всіх свідків в прокуратурі, який пройшов днями, з ним взагалі не можливо було б поговорити.

Чим пояснити такий переляк матері та самого Сашка? Якщо її син - просто свідок нещасного випадку, чого боятися? А якщо він свідок злочину? Якщо він може сказати щось відмінне від поширеної правоохоронцями версії, чим це йому може загрожувати?

"Притримуйся того, про що ми говорили!" шепоче Людмила Іванівна сину перед тим, як іти до слідчого давати чергові пояснення.

Ще більше невпевненості в аргументи міліції додають і свідчення лікаря швидкої Едуарда Попутняка. Він приїздив в Шевченківське райуправління двічі - спершу ввечері, щоб надати медичну допомогу. Вдруге - майже вранці, щоб констатувати смерть.

З ним вдалося поспілкуватися телефоном учасникам засідання громадської комісії. Ось що повідомив лікар швидкої:

- Вперше ми приїхали о 21.05. Хлопця оглянули, слідів травм чи побоїв не побачили. Але, враховуючи те, що Ігор знаходився під дією алкоголю, пручався, нецензурно висловлювався, то якісно провести медогляд ми не змогли. Він просто не дав цього зробити.

- А чому ви його не госпіталізували?

- Людина, яка перебуває в стані алкогольного сп'яніння - це не показання для госпіталізації для нас, розумієте? Тим більше, якщо це легкий або середній стан сп'яніння. Тому що це не медична проблема, а соціальна.

- Так він же знепритомнів, хіба цього не достатньо для госпіталізації?

- Він вже був при тямі, ми йому дали нашатир, оглянули, як могли. Він нормально підвівся, нормально став біля стіни, відповідав на питання. Особливих порушень в його життєдіяльності не спостерігалось. Особливих травм чи ушкоджень ми не помітили.

- А вночі ви не встигли надати йому допомогу? Ви лише констатували смерть?

- Так, ми приїхали тоді, коли він вже помер. Навряд чи пройшло більше години з моменту смерті. Ми приїхали на початку п'ятої.

Отже, як стверджує лікар швидкої, Ігор знаходився в стані "легкого або середнього ступеню сп'яніння", що не збігається з твердженням міліціонерів про важку алкогольну інтоксикацію студента Індила.

Найголовніше: якщо Ігор справді впав, то наслідки падіння виявилися не настільки значними, щоб через це госпіталізувати його. Лікарі швидкої особливих травм в перший приїзд не побачили. Звідки ж тоді взявся перелом кісток черепа внаслідок ушкодження тупим предметом?

Може його завдали пізніше, після від'їзду лікарів? Або лікарі не помітили цю серйозну травму, яка зрештою, коштувала хлопцю життя?

В будь-якому разі, хтось має нести кримінальну відповідальність - або міліціонери або лікарі.

Тому що *третє падіння* Ігоря, про яке говорять міліціонери, майже не дає підстав повірити у версію в "сам забився - сам помер".

Як стверджують правоохоронці, втретє Ігор впав вже в камеру попереднього ув'язнення з лавки на кахельну підлогу. Якщо щодо попередніх двох падінь є великі сумніви, то в третьому випадку взагалі неможливо повірити, що молодий хлопець може отримати пролом черепа і померти через падіння з лавки висотою в 50 сантиметрів.

Навіть, якщо попередні два падіння все ж таки були, і правоохоронці про них знали, чому вони не зробили нічого для того, щоб хлопець більше не падав?

Хто поіменно з працівників Шевченківського райуправління має нести відповідальність за як мінімум службову недбалість? Хто саме в ніч смерті оформлював Ігоря та наглядав за ним?

Матері Ігоря ледь вдалося дізнатися прізвища міліціонерів, яких передусім слід підозрювати у смерті хлопця: це вже згадуваний дільничний Сергій Приходько, оперативний черговий Олександр Мельник, інспектор-черговий Сергій Коваленко, помічник оперативного чергового Головач та оперативні співробітники – Олексій Жежерін та Руслан Лавута.

Саме вони або не захистили життя хлопця або відібрали його. Людмила Степанівна схиляється до другого висновку:

- Ми оглянули тіло сина вдома: на ньому синець в районі печінки великий - сантиметрів п'ять в діаметрі, лікті обідрані, пальці побиті,

сліди від наручників, череп проломлений. Це все від падіння з лавки???

Робити ексгумацію, щоб встановити остаточну причину смерті Ігоря погоджуються вже навіть батьки.

Тепер вони переживають тільки за одне: щоб хтось не зробив це без їхнього дозволу і без їхньої участі.

*Інфографіка - Олександр Акименко.
Фото в Шевченківському РУ міліції Олександра Федченка*

Вони вбили Ігоря Індила

<http://www.pravda.com.ua/articles/2010/06/16/5144646>

Дмитро Гнап, Українська Правда

Продовження розслідування смерті студента Ігоря Індила

Міліцейська версія про смерть Ігоря Індила від падіння наче і не дуже схожа на правду. Але щось заперечити їй предметно до останнього часу було не можливо, оскільки бракувало доказів та фактів.

І тільки оглянувши місце події - ту саму кімнату у відділку, отримавши нарешті результати судмедекспертизи, та вкотре опитавши свідків, бачиш, як версія міліціантів не тримається купи. А винним у смерті хлопця все очевидніше стає один вже відомий персонаж.

Перепитуємо у правоохоронців, як вони пояснюють загибель студента в стінах Шевченківського райуправління. Дільничний Приходько, на свідченнях якого міліцейське керівництво і побудувало власну стратегію захисту, чомусь не може пригадати як впав хлопець:

- *Ви можете розказати, як впав Ігор в кімнаті оформлення затриманих?*

- Слухайте, відкрийте Інтернет, газети, там все написано.

- *Краще ви самі розкажіть, щоб не було перекручень. Ігор на спини впав?*

- Ну так, по ідеї...

- *Ви що, не бачили?*

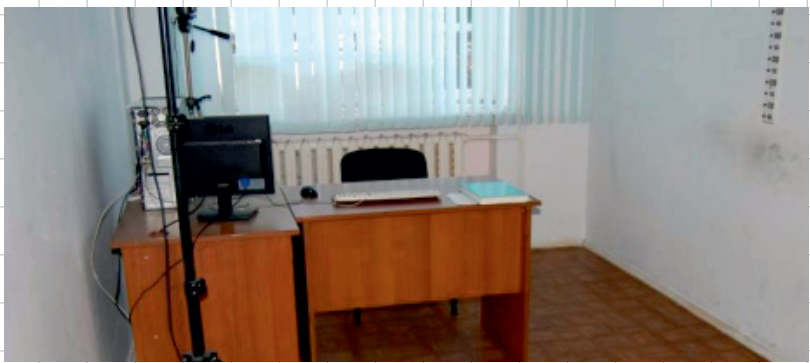
- Ну я не можу стверджувати, бо я, блін, сидів та реально писав...

За дільничного, який не побачив, що діється просто перед його очима, картину доповнює речник київської міліції Володимир Поліщук:

- З того, що нам вдалося встановити, Ігор впав на спину, вдарився потилицею та втратив свідомість. Йому викликали швидку. Лікарі приїхали, привели хлопця до тями, стали його оглядати, але той почав агресивно поводитись. І з використанням ненормативної лексики відмовився від надання будь-якої допомоги.

Для наочності, краще поглянути на фото та графічну схему подій за версією правоохоронців. Дільничний Приходько завів хлопців до цієї кімнати.

А ось так сталося саме падіння за твердженням міліціонерів:

Але результати судмедекспертизи тіла Ігоря повністю заперечують міліцейські свідчення про те, що хлопець втратив свідомість, впав на спину і вдарився потилицею. Міліціонери, м'яко кажучи, розповідають неправду.

У висновку за результатами судмедекспертизи тіла хлопця експерт Микола Труш встановив, що більшість пошкоджень черепа та головного мозку розташовані в правій та лівій скроневих частинах голови.

"Крововилив у м'які тканини скроневої ділянки голови праворуч та правий скроневи м'яз", "лінійний перелом кісток склепіння та основи черепа праворуч", епідуральна гематома об'ємом 70 кубічних см в скроневій та тім'яній ділянці праворуч", "крововиливи під м'яку оболонку на базальній поверхні лобної частки праворуч".

Це невичерпний перелік пошкоджень. В повному тексті судово-медичної експертизи тут. навіть неспеціаліст може побачити, що більшість пошкоджень локалізовані саме з правого боку черепної

коробки та на правих кінцівках - синці, садно на правому лікті, плечах, стегнах.

Але в усьому тексті експертизи тіла немає жодних згадок про ушкодження потилиці, як це мало бути б згідно з міліцейською версією!

Микола Труш не коментує предмет свого дослідження. Посилається на таємницю слідства і підписку про нерозголошення. Прохання прокоментувати висновки пана Труша по справі Індилки відкинуло багато кийвських судмедекспертів. Їх можна зрозуміти - світ людей цієї професії дуже тісний, прихильне ставлення колег, а тим більше керівництва, визначає кар'єру на багато років.

Тим не менше, експерт Віктор, який просить не називати його прізвище, дає свою оцінку:

"Черепно-мозкова травма, що зрештою призвела до смерті Ігоря Індилки, виникла не від падіння на потилицю. Тут такого і близько не має. Ви ж бачите - лінійний перелом скроневої кістки. Значить, голова або її тіло займало інше положення в просторі при падінні. Пошкоджено праву скроневу ділянку голови і утворилося багато синців на правій руці. Отже, він падав боком".

Якщо міліціонери свідомо кажуть неправду або плутаються щодо обставин фатального падіння хлопця, чи можна вірити решті їхніх свідчень?

Наприклад, про те, що Ігор при падінні вдарився головою саме об підлогу?

В камері оформлення затриманих Шевченківського райуправління міліції виявилось не так багато тупих предметів з необмеженими площинами. Меблі відпали одразу - ними важкувато завдавати смертельного удару. Тим більше, що стілець прикручено до підлоги. Підлога, на яку міг впасти Ігор, вкрита лінолеумом. Якщо постукати по ній кістками пальців, чути дзвінкий дерев'яний звук - знизу де-не-де через продраний лінолеум видно старий, потертий паркет. При ходінні по кімнаті, навіть подекуди поскрипують половиці.

Майор чергової частини з підозрою спостерігає за процесом прострукування долівки.

- Товаришу майор, а з чого зроблена підлога?

- Шо?

- Ну, вона ж дерев'яна, навіть не цементна!

- І що?

- Ну як це "шо"? Ви не знаєте, як загинув студент Індило?

- ... Як загинув, як загинув... Напився та впав... - бурчить майор.

Дерев'яні дошки рідко бувають твердішим за кістки черепу. А от інший тупий предмет міг би зробити це легко. Бетонні стіни в кімнаті - товсті й міцні. Вдарив по такій зопалу кулаком - перелом руки гарантований.

Брудні та місцями з вм'ятинами - ці стіни могли стати тим самим тупим предметом з необмеженою поверхнею, об який Ігор вдарився головою при падінні.

Питання в наступному: він впав самостійно чи йому допомогли?

Експерт Труш пише, що черепно-мозкова травма, яка призвела до смерті, утворилася за механізмом прискорення. Хтось надав тілу Ігоря цього прискорення?

Валентина Індило - тітка Ігоря, після відвідин прокуратури розповідає: "В матеріалах справи я бачила фотографії. На них Ігоря фотографували одразу після смерті. Футболка задерта і на грудях два таких овальних синця. Можливо, його сильно штовхнули в груди і це сліди від кулаків лишилися?"

Мати Ігоря нещодавно розмовляла телефоном з Сашком Хоменком, який був свідком подій у відділку. "Я з ним спочатку спокійно говорила. А потім вже не витримала, бо ж він нічого не хоче розповідати. "Не мовчи! Я знаю, що Ігор впав через те, що його в груди вдарили! Скажи мені це так чи ні? Він сопів в трубку, а потім каже тихо: "Так!".

Олександр Заруцький, адвокат Шевченківської колегії адвокатів,

який спеціалізується саме на карних справах, також не вірить в те, що падіння Ігоря могло відбутись без сторонньої допомоги:
"Почитайте висновки експерта. Він зазначає: у хлопця садно на тілі. А садно - це не синці, які лишаються від того, що ти впав чи вдарився. Там де є садно, там є тертя. А де є тертя - там прикладається сила!"

У Сашка Хоменка, начебто, немає мотиву штовхати Ігоря в стіну. Але мотив міг бути у дільничного. Сергій Приходько - людина рішуча. З журналістами та оточуючими спілкується впевнено, часом навіть зухвало. Про смерть Індила особливо не шкодує, вважаючи, що хлопець сам багато зробив для цього.

Не виключено, що Приходько та Індило - обидва сильні та вперті чоловіки, могли посваритися настільки, що сварка закінчилася штовханиною. А штовханина - роковим падінням Ігоря. Тоді реконструкція події виглядатиме так:

Така версія події багато чого пояснює, а саме:

чому міліція так вперто і впевнено доводить, що хлопця ніхто не бив і не катував. В цьому не було потреби - його просто добряче штовхнули, а він вдарився об стіну головою. Тому, правоохоронці і

не брешуть про тортури. От тільки про падіння розповідають не всю правду.

Це пояснює, чому Олександр Хоменко відмовляється спілкуватися з журналістами, а мати його старанно оберігає від зовнішніх контактів. Хлопець, можливо, таки побоюється проговоритися про справжню причину падіння друга у відділку.

Це пояснює двоякість позиції судмедекспертів, які, з одного боку, прагнуть допомогти своїм колегам міліціонерам, а з іншого, бояться відповідальності за це.

Так керівник київського міського бюро судово-медичних експертиз Володимир Юрченко нещодавно переконував пресу, в тому, що Ігор запросто міг впасти сам і від цього померти.

З іншого боку - у письмових висновках, експерти не такі рішучі, і про те, що смерть могла настати від удару головою об підлогу, майже не згадують. Воно й зрозуміло, за інтерв'ю для журналістів експерту нічого не буде, а от фальсифікація висновків експертизи - це вже кримінальний злочин.

Речник столичної міліції Володимир Поліщук, вислухавши аргументи автора про експертизу, підлогу та плутані свідчення, вже не виглядає таким впевненим:

- Якщо слідство прокуратури підтвердить те, про що ви говорите, Приходько буде покараний по всій суворості. Міністр же сказав працівникам: я нікого не захищатиму, якщо ви переступите закон. Так що, і стосовно Приходька будуть зроблені всі організаційні висновки: догана, пониження, аж до звільнення.

- Якщо це було вбивство, навіть вбивство за не обережністю, то за це це й до в'язниці садять...

- Ну, значить - до в'язниці. Якщо все підтвердиться.

- І за давання завідомо неправдивих свідчень?

- І за це також.

- І за покриття злочинців начальством?

- Само собою. Ніхто не уникне покарання!

Останнє важливе питання: якщо міліцейське керівництво таки готове віддати дільничного до рук правосуддя, навіщо воно досі його так активно захищає? Пояснює Олег Веремєєнко - адвокат, кілька підзахисних якого, за його словами, були закатовані в тому ж таки Шевченківському райуправлінні:

"Розумієш, щоденна робота в міліції формує там практично непробивну систему кругової поруки. Кожен, починаючи від рядового опера, начальника чергової частини, і аж до керівників управлінь бодай в чомусь замішаний.

Тому, коли приходять брати "перевертнів в погонах", кожен з міліціонерів сидить і думає: "Якщо я сьогодні буду свідчити проти Петренка, то завтра проти мене свідчитиме Іваненко. Краще мовчати".

Друга причина взагалі унікальна. Я якось запитав одного з відомих міліцейських чинів прямо: чого б не звільнити кількох негідників, які тільки псують репутацію управління?

Знаєш, що він відповів? "У мене, каже, по більшості напрямках нестача кадрів 20%. Якщо я цих звільню, хто сюди працювати прийде? Ці хоч і злочинці, так зате з досвідом, професіонали. А імідж - таке. Його вже не полагодиш, ви все одно думаєте, що всі менти - козли!".

"Вони вбили Ігоря Индила!", "Ні поліцейській державі!", "Менше міліції - більше порядку!" - демонстранти, вигукуючи такі гасла, підходять 10-го червня до будівлі Шевченківського РУ УМВС, щоб вимагати покарання тих, хто винен у смерті студента.

Працівники відділку підійшли до вікон, і хто здивовано, а хто, кепкуючи, спостерігають за протестувальниками. Міліціонери не розуміють, чому громадяни невдоволені їхньою роботою.

"Слухай, ну чого ви протестуєте? Чого ви прийшли? Хіба в інших країнах немає злочинності чи катувань? Он, в Москві міліціонери

просто в магазинах по людях стріляють! Так що у нас все ще нормально!"

У відповідь на те, що саме в їх відділку загинув хлопець, міліціонер спокійно відповідає: "Ну загинув. Ну так кожного дня хтось десь помирає. Хіба тільки в нашому управлінні? А що в інших районах робиться?"

Уповноважена Верховної Ради з прав людини Ніна Карпачова каже, що міліціонери Шевченківського РУ давно перевершили колег з інших районів за кількістю порушень:

"В 2008-му році працівники цього відділку затримали Максима Коляду - він працював прибиральником на вулиці. Схопили просто в робочому одязі. Його побили, катували,

примушували підписати заяву про відсутність претензій до працівників міліції. Через це хлопець потрапив до лікарні з діагнозом "закрита черепно-мозкова травма, синці, забої, травма грудної клітини".

Далі, в цьому ж році, в цьому ж райуправлінні були закатовані і доведені до смерті Томаз Кардава, а також Тимур Федус. Перед смертю вони дали свідчення, яким збоченим тортурам їх піддавали. Федуса тривалий час били по голові пластиковою пляшкою з водою - у нього виникла закрита черепно-мозкова травма з крововиливом під оболонку мозку.

"Вам цей діагноз нічого не нагадує? - питає омбудсмен.- І це не весь перелік випадків, які знаходяться в нашому провадженні. При цьому жоден з керівників цього "славетного" Шевченківського райуправління не поніс жодної відповідальності!"

Петро Мірошніченко - начальник Шевченківського райвідділу міліції може не перейматись. Щодня, стрічка новин повідомляє про звірства міліціонерів в різних куточках країни:

"12-го червня на Херсонщині троє п'яних міліціонерів побили хлопця. Постраждали з важкими травмами в реанімації".

“14-го червня Святошинському райуправлінні міліції повісився затриманий - 25-річний хлопець. Міліціонери відкидають свою причетність до повішання”.

96

На фоні таких "подвигів" своїх колег, Мірошниченко вже не виглядає білою вороною, а вбивство Ігоря Індила вже скоро не здаватиметься чимось надто резонансним і помітним.

Інфографіка - Олександр Акименко

розслідувальна журналістика

посібник для журналістів з
активною громадянською позицією

Автори: Світлана Бацюкова, Ірина Виртосу
Редактор: Тетяна Реуцька
Верстка та дизайн: Костянтин Вольхин

Видання здійснено Правозахисним центром «Поступ» у рамках проекту «Роль журналістики у підтримці та захисті прав людини: подальший вплив журналістської спільноти на ситуацію в сфері прав людини в Україні» за підтримки Міжнародного фонду «Відродження».

Наклад: 500 прим.
Друк: ФОП Шаповалова М.В.
Адреса: квартал Дружби 19 а, Луганськ.
Відповідальний за випуск: Мінкін Я. Б.

edu.helsinki.org.ua
hr-activists-net